کاریگەری سەربەخۆیی ئابووری ژن لەسەر پێگەی لە خێزانەکەیدا
توێژینەوەیەکی مەیدانی سۆسیۆلۆجیە لە قەزای کۆیە

م.ی. علی جعفر خالد
زانکۆی کۆیە
فاکەڵتی زانستە مرۆڤایەتی و کۆمەڵایەتیەکان
بەشی کۆمەڵناسی

پێشەکی

ژن لەو کاتەوەی دروستبووە شانبەشانی پیاو کاری کردووە،و هەرگیز بێکار نەبووەو یارمەتی پیاوی لە زۆربەی کارەکانیدا داوە، لە هەندێکیان شارەزایی پەیداکردووە، هەروەکو پیاویش لە هەندێکی تردا شارەزابووە، بەڵام زۆربەی کارەکانی ژن لەماڵەوە بووە، ڕستن و چنین جگە لەئامادەکردنی خواردن و بەڕێوەبردنی ماڵ ومنداڵ، ئەمە سەرەڕای کارکردنی لە کێڵگەدا لەبواری کشتوکاڵ و ئاژەڵداریدا، بەڵام هەموو ئەو کارانەی بێبەرامبەربووە، بۆیە هەمیشە لەڕووی ئابوورییەوە پاشکۆی پیاوبووە، پیاویش ئەو پاشکۆیەتییەی پاوان کردووەو چەوساندویەتیەوە و هەندێکجاریش گەیشتۆتە ڕادەیەك وەکو کۆیلەی لێهاتووە.

بەڵام لەدوای ئەو گۆڕانکارییانەی کە لەهەموو ڕووەکانەوە ڕوویدا، بەتایبەتی دوای بەرپابوونی شۆڕشی پیشەسازی، ژن لەدەرەوەی ماڵدا کاری کردووەو کرێی کارەکەشی وەرگرتووە، هەرچەندە لە کرێی پیاو کەمتربووە،و سەرەڕای بەشداریکردنی لە بژێوی خێزانەکەیدا بە پارەی کرێی کارەکەی توانیویەتی تاڕادەیەك خۆی لەو پاوانکردن و کۆیلایەتییەی پیاو ڕزگار بکات، بەڵام ئەمە لەهەموو شوێنێك و بۆ گشت ژنان وانەبووە، بەڵکو وابەستەبووە بەئاستی زانستی و ڕۆشنبیری وڵات و بزاوتی ژنان خۆیانەوە، بەو هۆیەوە ئەوانیش شۆڕشێکیان بۆخۆیان بەرپاکرد، بەڵام دوبارە کاریگەری ئەو شۆڕشە هەموو وڵات و شوێنێکی وەك یەك نەگرتەوە.

لـه چوارچێـوەی هۆشـمەندی و بـاوەڕبوون بـەو ڕۆڵـە گرنـگ و زینـدووەی کـە ژن گێراویـەتی و دەیگێڕێ، هـەم وەکـو دایك و دروستکەری نـەوەکان و هـەم وەکـو هاوبەشـی سەرەکی لە جێبەجێکردن و درێژەپێدانی گەشەی کۆمەڵایەتی و ئابووری و سیاسیدا، توێژەر هەڵدەسـتێت بەئەنجامـدانی توێژینەوەیـەکی مەیـدانی سۆسـیۆلۆجی لەقـەزای کۆیـە بەناوی(کاریگـەری سـەربەخۆیی ئـابووری ژن لەسـەر پێگـەی لـە خێزانەکەیـدا) نموونـەی توێژینەوەکـەی ژنـانی ئیشـکەری لـە ژمارەیـەك لـە ئامادەییـەکانی کچـان و فەرمانگـە حکومییـەکانی مەڵبەنـدی قـەزای کۆیـەی وەرگرتـووە، گشت ئەوانـەی کـە هاوسـەرگیرییان کردووە، بۆیە چەمکی (ژن)ی لەجیاتی(ئافرەت) بەکارهێناوە.

لـەم توێژینەوەیـەدا هەوڵـدەدرێت پەیوەنـدی نێـوان سـەربەخۆیی ئـابووری ژنـو پێگـەی لـە خێزانەکەیدا بزانرێت،و ئایا ژنـانی ئیشـکەر سەربەسـتترن وەك لـەو ژنانـەی کـە کارناکـەنو هـیچ داهـاتێکی دارایییـان نییـە؟ ئایـا ئـەو سەربەسـتییە هـەر وابەسـتەیە بـە کـارکردنو داهاتەکەیـەوە؟ یـان چەنـد گـۆڕاوێکی تـری وەکـو ئاسـتی زانسـتیو ڕۆشـنبیری ژن خـۆی فاکتـەری یەکـەمن بـۆ ئـەو سەربەستییە؟ کـارکردنی ژن تـا چ ڕادەیـەك پەیوەنـدی هەیـە بـە بــەکارهێنانی بەرنامــەی ڕێکخســتنی خێزانــو دیــاریکردنی ژمــارەی منــداڵو پیــادەکردنی دیموکراسـی لـەنێوان ژن ومێـردو منداڵـەکانیان سـەبارەت بـە بڕیـارە خێزانییـەکان؟ جگـە لەوانەش ئایا ژن دەتوانێ بەهۆی کارکردنیەوە مافە ڕامیارییەکانیشی پیادەبکات؟.

ئەم توێژینەوەیە لە دوو بەش پێکهاتووە، بەشی یەکـەم لایـەنی تیۆری توێژینەوەکـە لـەخۆ دەگرێتو لەچەند باسێك پێکدێت، لـە بەشـی یەکەمدا کـە چوارچێوەی گشتی توێژینەوەکەیە، لەباسی یەکەمیدا کێشەو گرنگیو ئامانجـەکانی توێژینەوەکـە خراونەتـەڕوو، باسـی دووەمیش پێناسەی چەمکەکانە، بەڵام بەشی دووەم کە لایەنی پراکتیکی توێژینەوەکەیەو تیایدا میتۆدی توێژینەوەکـەو ئامرازەکـانی کۆکردنـەوەی زانیـاری خراونەتـەڕوو، پاشـان باسـی بوارەکـانی توێژینەوەکـەو ئـامرازە ئامارییـەکان کـراوە،و دواتـر خشـتەکان خراونەتـەڕوو لێکدانـەوەیان بـۆکراوە، لــە کۆتایشــدا کۆمــەڵێك پێشــنیارو ڕاســپاردە ئاراســتەی لایەنــە پەیوەندیــدارو بەرپرسەکان کراوە، بۆ سوودمەندبوون لێیانو بۆ گرنگی پێدانی زیاتر بـە ژنـانی ئیشـکەر، بەتایبەتی لەشارو شارۆچکەکانی کوردستاندا.

بەشی یەکەم
چوارچێوەی گشتی توێژینەوەو چەمکەکان

باسی یەکەم/

١- كێشەی توێژینەوەكە Research problem:

ئاشـكرايە ديـاريكردنی كێشـەی توێژينـەوە هـەنگاوێكی گرنگـە لـە توێژينـەوە كۆمەڵايەتييەكاندا، كە ئاسۆی ڕوانينی توێژەر فراوان دەكاتو يارمەتی دەدات بۆ دياريكردنی مەبەسـتی سـەرەكی توێژينەوەكـەو چۆنيـەتی شـيكردنەوەو ديـاريكردنی سـنووری توێژينەوەكە.

هەموو مرۆڤێك بەشداريو توانستو گرنگی خۆی هەيە، لە چوارچێوەی بونيادی خێزانيو پەروەردەييو ئـابووريو ڕامياريدا، پيادەكردنی ئـەو توانستانە تاڕادەيـەك پەيوەستە بـە پێگـە كۆمـەڵا يەتييەكەيـەوە، دەتـوانين بڵێـين ئەمـە لـەڕووی تيۆرييـەوە دروسـتەو دەبێـت، بـەڵام كێشەكە لەڕووی واقعيو پيادەكردنی ئەو تيۆرييەوەيە، كە تائێستاش لە هەندێ شوێن (شـارو شارۆچكەكانی كوردستان) دەرفەتی كاركردنو بەشداريكردن لـە چالاكييـە ئابوورييـەكان بۆ هەردوو ڕەگەزەكە وەكو يەك نەڕەخساوە، تا جێگەدەستی خۆيان لەو بوارانەدا دياری بكـەنو بينـەخشێنن، بەتايبـەتی ژنـان لەهەنـدێك شـارۆچكەو گونـدەكانی كوردسـتاندا لـەو بارەيـەوە تاڕادەيەك پەراوێزخراون، ديارە ئەمەش بەهۆی چەند هۆكارێكەوەيە كە ڕێگرن لەبـەردەم كاركردنيـانو جێبـەجێكردنی توانستـەكانيان، تـا بەشـداری كـارا لـە بـوارە جياجياكـانی ژيانـدا بكـەن، بـەو سيفەتەی كـە ئـەوانيش نيوەی كۆمـەڵو چالاكييـە ئـابووريو خزمەتگوزارييـەكانی وڵاتن، ئەگەر ڕێگەيان لێ نەگيرێو هان بدرێنو پاڵپشت بكرێن ئەوا دەيسـەلمێنن كـە ئـەوانيش هيچيان لە پياوان كەمتر نييەو دەتوانن بـە هاوكـاريو پێكـەوە كـاركردن شابەشـانی پيـاوان لـە گەشەپێدانی كۆمەڵايەتيو ئابووريو ئاوەدانكردنەوەی وڵاتدا بەشداری بكەن، هەربۆيە تـوێژەر ئـەم بابەتـەی هـەڵبژاردووە تـا بزانـێ ئـەو هۆكارانـە چين كـە ڕێگـرن لەبـەردەم كـاركردنی ژنانداو ئەو هاندانو پاڵپشتيانەش كامانەن بۆ كاركردنيانو بـەردەوامبوون لەسـەر كارەكانيـان؟ ديـارە بـۆ ئـەم مەبەسـتەش چەنـد پرسـيارێكی لـە چوارچێـوەی ئامانجـەكانی توێژينەوەكـەدا خستۆتەڕوو كە دواتر لەميانەی شيكردنەوەی دەرئەنجامو وەڵامەكاندا دەردەكەون.

٢- گرنگی توێژینەوەكە The Importance of the research:

ئەنجامدانی هەر توێژينەوەيەكی زانستی گرنگيو بايـەخو پێگـەی تايبـەتی خـۆی هەيـە لـە بەرەوپێش بردنی لايەنێك لە لايەنەكانی ژياندا، هـەموو زانستـەكان بـە توێژينـەوە بـەرەوپێش

دەچن، ئەم بابەتەی کە توێژەر توێژینەوەی لەبارەوە دەکات لە کایەی کۆمەڵناسیو مافەکانی مرۆڤدا بابەتێکی گرنگە، بێگومان گرنگی توێژینەوەکە بەشێوەیەکی گشتی خۆی لە دوو لایەنی سەرەکیدا دەبینێتەوە، لایەنێکیان تیۆرییە، مەبەستمان رۆڵی کۆمەڵناسییە بە میتۆدو ڕێبازی تیۆریو خستنەڕووی چەندین سەرچاوەی جیاواز بەمەبەستی دەوڵەمەندکردنی بابەتەکە، گرنگی لایەنی تیۆری هیچی کەمترنییە لە لایەنی پراکتیکی، چونکە هەردوو لایەنەکە خزمەتی بابەتەکە دەکەنو بنەماکانی بەهێز دەکەن، لەلایەکی ترەوە ڕێگە بۆ ئەنجامدانی توێژینەوەی تر ئاسان دەکات، کە توێژەرانی تر پێی هەڵدەستن.

بەڵام لە لایەنی مەیدانیدا دەتوانین بڵێین گرنگی ئەم توێژینەوەیە زیاتر لەم خاڵانەدا دەردەکەوێ:

أ- ئەنجامدانی توێژینەوەیەکی مەیدانی سۆسیۆلۆجی لەقەزای کۆیە سەبارەت بە سەربەخۆیی ئابووری ژنانو پەیوەندی بە پێگەیان لەخێزانەکەیاندا، یەکەمین توێژینەوەیە لە مەڵبەندی قەزای کۆیە سەبارەت بەو پرسە.

ب- کاریگەری داهاتی ژن لەسەر بەدەستهێنانی زیاتری سەربەستییان لەناو خێزانو کۆمەڵگەداو پیادەکردنی مافە ڕامیارییەکانیان بەو هۆیەوە، بابەتی سەرەکی توێژینەوەکەیە کە لەمیانەی فۆرمی ڕاپرسیدا هەوڵدەدرێت چەندین پرسیاری هەمەلایەن لە لێتوێژراوان بکرێت سەبارەت بەو بابەتانەو بەدەستهێنانی زانیاری زیاتر سەبارەت بەکاریگەری ئاینو کولتور لەسەر بەردەوامبوون لە کارەکانیان.

گریمانەکانی توێژینەوەکە :Research Hypotheses

ئەم توێژینەوەیە لەهەوڵی وەڵامدانەوەی ئەم گریمانانەدایە کە بریتین لەمانەی خوارەوە:

-١ زۆری ژمارەی ئەندامانی خێزان هۆکارێکە بۆ کارکردنی دایك لەدەرەوەی ماڵ.

-٢ نەبوونی دایەنگەو باخچەی ساوایان بۆ دانانی منداڵان دەبێتە گرفت بۆ ژنانی ئیشکەر.

-٣ کارکردنی ژنان بە پلەی یەکەم بۆ بەشداریکردنیانە لە بژێوی خێزانەکانیان.

-٤ نەبوونی داهاتی تری خێزان هۆکارێکە بۆ کارکردنی ئافرەت لە دەرەوەی ماڵ.

-٥کارکردی ژنان لەدەرەوەی ماڵ کێشەی خێزانی بۆ دروست دەکات.

-٦ئافرەتی ئیشکەر خاوەن بڕیارە لە ماڵ ئەگەر پیاوەکەی کارنەکات.

-٧کارکردنی ئافرەت کاریگەری هەیە لەسەر بڕیاردانی ژن خۆی لەسەر منداڵبوون.

٨- کارکردنی ژن و بەدەستهێنانی ئابووری خۆی دەبێتە هۆی پیادەکردنی دیموکراسی سەبارەت بە هاوبەشیکردنی منداڵەکانی لە بڕیارە خێزانیەکاندا.

-٩ ژنانی ئیشکەر جیاوازترو سەربەسترن لەو ئافرەتانەی کە کارناکەن.
-١٠سەربەخۆیی ئابووری ژن پێگەی لە خێزانەکەیدا بەهێزدەکات.
-١١-کارکردنی ژن پەیوەندی هەیە بە پیادەکردنی مافە ڕامیارییەکانەوە.

باسی دووەم / چەمکەکانی توێژینەوەکە The terms of the research:

کرداری دیاریکردنی چەمکەکان هەنگاوێکی گرنگە لە توێژینەوە کۆمەڵییەتییەکاندا، چونکە بیری توێژەر کۆدەکاتەوەو ناهێڵێت پەرتو بڵێوببێتەوەو بەو هۆیەوە دەتوانرێت ئاراستەی خۆی وەربگرێت، هەموو بابەتێك چەند چەمکو زاراوەیەك لەخۆ دەگرێت، کە یارمەتیدەرێکە بۆ دەستنیشانکردنی چوارچێوەی سەرەکی بابەتی ئەو توێژینەوەیەو هۆکارێکیشە بۆ گوزارشکردن لە ئامانجەکانی (توانا فەرەیدون حسین,٢٠٠٨, ٢٢)

ئەم توێژینەوەیە ئەم چەمکانەی گرتۆتەخۆ:

-١ ژنی ئیشکەر:

أ- ئابووریو سەربەخۆیی ئابووری.

ب- سەربەخۆیی ئابووری ژن.

-٢ پێگەی کۆمەڵایەتی:

-١ژنی ئیشکەر:

د. کامیلیا پێناسەی ژنی ئیشکەری کردووە بەوەی کە ژنی ئیشکەر ئەوکەسەیە کە لەدەرەوەی ماڵ کار دەکاتو کرێیەك بەرامبەر کارەکەی وەردەگرێت،و دوو ڕۆڵ دەبینێ، ڕۆڵی ژنی ئیشکەرو ڕۆڵی فەرمانبەر(الموقع الالكتروني،٢٠١٤). کارکردنی ژن لەدەرەوەی ماڵ بناغەیەکە بۆ بەستنی پەیوەندییەکی نوێ لەگەڵ پیاودا، لەبەرئەوەی ژن هەست بەکەسێتی خۆی ناکاتو جەخت لە قەوارەی ناکاتەوە ئەگەر پەیوەندییەکی نوێ لەنێوان خۆیو پیاودا نەبەستێ، لەڕێگەی کارکردنەوە ژن خودێتی خۆی لەبەرامبەر مێردەکەیدا دوپات دەکاتەوەو هەستدەکات لەلایەن مێردەکەیەوە ڕێزێکی زۆری لێ دەگیرێت، لەگەڵ ئەمانەشدا پەیوەندیکردنی بەجیهانی دەرەوە دەبێتە هۆی ئەوەی لەڕێگەی کارکردنیەوە بەشێوازێکی گشتی بڕوانێتە کێشەکانیو چارەسەری گونجاوی بۆ بدۆزێتەوە، بەهۆی کارکردنەوە ژن خودێتی خۆی دەسەلمێنێت، ئەگەر بەڕواڵەتێکی دەرەکیش بێت(محمد،٢٠٠٧،ل٦٠). لەڕووی ئابووریوکۆمەڵایەتییەوە ژن ملکەچی پیاو نەبووە، چوونەدەرەوەی ژن بۆ کارکردنو بەشداریکردنی لە زۆربەی بوارە جۆربەجۆرەکانی گەشەکردنی ئابووریو کۆمەڵایەتیدا بووە بەهۆی گۆڕانی تێڕوانینی کۆمەڵگە بەرامبەر بە

خودی ژن، دەسەڵاتی پیاویش لەخێزاندا بەرەو کەمبوونەوە ڕۆیشتوەو ژن توانای زیاتری هەبووە لەبڕیارداندا(احمد،ل١٠٠)

دەبێت هەمووان درك بەو ڕاستییە بكەن كە ژن پێویستە ئەندامێكی كارا بێت لە كۆمەڵگەی دیمۆكراسیدا، دەبێت هزرو كارو نەزعەكانی سەربەخۆبنو هەست بكات تاكێكی سەربەخۆیە لەژیانداو مافی خۆیەتی كاربكاتو بژێوی خۆی بەدەست بهێنێتو لە هەموو گۆشەكانی ژیاندا بەئازادی بژی(مەزهەر،٢٠٠٨،ل٤). بەختەوەریو تەندروستی دەروونی هەروەكو (فرۆید)وكەسانێكی تر لە زاناكانی دەروونزانی پێناسەیان كردووە ئەوەیە كە دەبێت مرۆڤ كاربكاتو گشت توانستەكانی بەكاربهێنێو تێكەڵ بە كۆمەڵگەو پەیوەست بە ژیانەوە ببێت، كاری پیشەیی كەسێتی مرۆڤ و تەندروستی دەروونی دەپارێزێ(السعداوی،١٩٧٤،ل١٥٩)

ژنی ئیشكەر بەهەموو ئەو ئافرەتانە دەوترێت كە لەناوەوە یان لە دەرەوەی ماڵ كاردەكەن و داهات و بژێوی بۆ خۆیان و خێزانەكانیان دابین دەكەن بەمەش لەڕووی ئابوورییەوە سەربەخۆیی خۆیان بەدەست دەهێنن.

أ- ئابووری وسەربەخۆیی ئابووری:

ئابووری: وشەیەكی بەناوبانگو بەكارهاتووە لە زانستە داراییو ڕامیاریو كۆمەڵێیەتییەكاندا،وگوزارشت لە دەستكەوتی تاكو پێداویستییەكانی دەكات بە باشترینو هەرزانترین ئامراز، هەروەها گرنگی خۆی هەیە لە بوارە ڕامیاریو كۆمەڵێیەتیەكاندا(میشل،١٩٨٠،ل٢٥٨). بەڵام بەشێوەیەكی گشتی سەربەخۆیی ئابووری بریتییە لە: خۆماڵیكردنو گەڕانەوەی سەروەتو سامانو توانای دەوڵەت بەسەر سامانە سرشتییەكانو وەبەرهێنانیان بەبێ فشاری دەرەكی.

سەبارەت بە سەربەخۆیی ئابووری تاك بریتییە لەو كرێیەی كە وەریدەگرێت لەبەرامبەر ئەو كارەی كە دەیكات، لە كەرتی گشتی بێت یان كەرتی تایبەت، هەروەها پێدانی بەشی خۆیەتی لە وەبەرهێنانی سامانە سروشتییەكانی ولێتەكەیدا.

ب- سەربەخۆیی ئابووری ژن:

سەربەخۆیی ئابووری ژن بریتییە لە ڕێ پێدانی بۆ بەكارهێنانی توانستەكانی خۆی بۆ گەیشتن بە سەرچاوە سروشتییەكانو وەبەرهێنانیانو بەشداریكردنی لە بوارەكانی داراییو بازاڕدا،و بەدەستهێنانی قازانج لە كەرتی تایبەت، یان وەرگرتنی مووچە لەكەرتی گشتی، لەمیانەی كاركردنیدا لە بوارە جیاجیاكانی دەوڵەتدا، تابێتە خاوەن بودجەیەكی تایبەت

بەخۆی، بەو پێیەی کە ژنو پیاو لە گشت مافەکاندا (ئابووری،کۆمەڵایەتی، ڕۆشنبیری، مەدەنی، ڕامیاری) یەکسانو بێبەشکردنی ژن لەهەر یەکێك لەو مافانە بەتایبەتی مافی ئابووری دەچێتە چوارچێوەی جیاکاری ڕەگەزییەوەو پێشێلکردنی مافی مرۆڤە(ابو زید ٢٠١٠،) کەواتە سەربەخۆیی ئابووری ژن ڕێگەپێدانیەتی بۆ بەدەستهێنانی مافە ئابوورییەکانی و دواتر گەیشتن بە پێگەی تایبەتی خۆی لەناو خێزان و کۆمەڵگەدا، بەمەش سەربەخۆیی ئابووری دەبێتە هۆی نواندنی ڕۆڵی خۆی وەك تاكێكی بەرهەمهێن لە کۆمەڵگەدا.

٢- پێگەی کۆمەڵایەتی (Social Status):

پێگەی کۆمەڵایەتی بەیەکێك لە چەمکە گرنگەکانی شیکردنەوەی بونیادی کۆمەڵایەتی (Social Structure) دەژمێردرێت،و یەکەم کەسیش کە پێگەی کۆمەڵایەتی بەکارهێنا زانای ئەنترۆپۆلۆجیای بەریتانی (رادکلیف براون) بوو،کە پێگەی کۆمەڵایەتی بەوە پێناسە دەکات: ئەو شوێنەیە کە هەرکەسێك لە بونیادی کۆمەڵیەتیدا داگیری دەکات(الموقع الالکترونی،٢٠١٠). هەروەها تەلار ئەحمەد مستەفا لە نامەکەیدا پێگەی کۆمەڵایەتی بەوە پێناسەی دەکات کە بریتییە: لەو پلەو ڕێزو ناوبانگەی کە تاکەکەس سوودمەند دەبێ پێی لەو پێگەیەی کە لەکۆمەڵگەدا داگیری کردووە، بەپشتبەستن بە سروشتی ئەو ڕۆڵانەی کە دەیبینێت بۆ دیاریکردنی ئەو پێگەیەی کە کاری تیادا دەکات، هەر ئەو پێگەیەش لە کۆمەڵگەدا ئەرکو مافو پایەو هێزی دیاریدەکات، پێگەکانیش ئەندامانی کۆمەڵگە دەخەنە ناو چینەکانەوە(مستەفا،٢٠٠٩،ل٢٣) کەواتە پێگەی کۆمەڵایەتی ئەو شوێنەیە کە هەرکەسێك لەنێو سیستمی ژیانی کۆمەڵایەتیدا بەدەستی دەهێنێت بەچەندین شێوازی جیاواز کە دواتر دەتوانێت ڕۆڵی تایبەتی خۆی ببینێت بەهۆی ئەو پێگەیەی کە بەدەستی هێناوە.

٣-خێزان :Family

خێزان یەکەیەکە یان ڕێکخراوێکی کۆمەڵایەتییە، چەند ئەندامێك دەگرێتەخۆ، کە لەڕووی تەمەنو ڕەگەزەوە جیاوازن، واتە دوو کەس لە پێگەیشتووان یان زیاترو منداڵێك یان زیاترە،بۆ مەبەستی تێرکردنی سێکسیو هاوکاری ئابوریو وەچەخستنەوە پەروەردەی منداڵە،و زۆرجار شوێنی نیشتەجێبوونی سەربەخۆی هەیەو ملکەچی خوونەریتو نۆرمە کۆمەڵیەتییەکانو سیستمو یاساکان دەبێت(عونی ،١٩٨٢،ل٢٨٤) کەواتە خێزان گرنگترین خانەی کۆمەڵگەیە کە تیایدا مرۆڤ پەروەردە دەبێت و لە بونەوەرێکی بایۆلۆجییەوە دەگۆڕێت بۆ بونەوەرێکی کۆمەڵیەتی، بەقۆناغەکانی پێگەیاندنی

کۆمەڵایەتیدا تێپەڕدەبێت و هەریەك لە زمان و دابونـەریت و ئـاین و بـەهاو کۆمەڵێیەتیـەکانو ڕۆشـنبیری گشـتی کۆمەڵگـە وەردەگرێت، خێـزان یەکـەمین ناوەنـدە بۆ پێگەیانـدنی مرۆڤـ و درێژەپێـدەرو مانــەوەی ڕەگــەزی مرۆڤایەتییــە چونکــە بــەهۆی خێزانــەوە ڕەگــەزی مرۆیــی بەردەوام دەبێت و کولتوری کۆمەڵێیەتیش دەگوازێتەوە.

بەشی دووەم

میتۆدی توێژینەوەو ڕێکارە مەیدانییەکان

* میتۆدی ڕوپێوی کۆمەڵایەتی Social survey: لەم توێژینەوەیەدا ئەم میتۆدە بەکارهاتووە لەبەرئەوەی لەگەڵ سروشتی بابەتەکەدا گونجاوەو سەبارەت بە وەرگرتنی زانیاری لە ژمارەیەکی زۆر لە لێتوێژراوان بەتایبەت کە ڕەگەزی مێیەن لەبەرئەوەی چاوپێکەوتن و تێبینیکردن قورسەو بە ئاسانی ئەنجام نادرێت بۆیە ئەم میتۆدە بەکارهاتووەو لەڕووی جوگرافیشەوە ڕەچاوی تایبەتمەندێتی شوێنەکە کراوە.

لەم توێژینەوەیەدا پرسیارنامە بەکارهاتووەو دوای ئەوەی خراوەتە بەردەستی هەندێك لە شارەزایان و پسپۆڕانی بواری کۆمەڵناسیو دەروونزانی(*)، گۆڕانکاری بەسەردا هاتووەو لە کۆتاییدا کرا بەچەند تەوەرەیەك وهەر تەوەرەیەکیش لەچەند پرسیارێك پێکهات ، کە کۆی هەموو پرسیارەکان کردییە (٤٠) پرسیار.

٣-بوارەکانی توێژینەوەکە:

توێژینەوەکە ئەم بوارانەی خوارەوە دەگرێتەوە:

أ-بواری مرۆیی: بواری مرۆیی توێژینەوەکە ژنانی (٤) ئامادەیی کچان و(٩) فەرمانگەی حکومی مەڵبەندی قەزای کۆیە دەگرێتەوە، کەبەشێوەی دەستەی مەبەستدار وەرگیراوە ، کە ژمارەیان (١٧٠) یەکەیە.

ب-بواری شوێنی: توێژینەوەکە لە مەڵبەندی قەزای کۆیە ئەنجامدراوە.

ج-بواری کاتی: بواری کاتی توێژینەوەکە لە (٢٠١٤/٣/٣) دەستپێکردووە و لە (٢٠١٤/٧/١٩) کۆتایی پێهاتووە ، واتە جێبەجێکردنی لایەنی مەیدانیش دەگرێتەوە.

-٤نموونەی توێژینەوەکە :

گشت مامۆستایان وفەرمانبەران وکارگێرییەکانی ئەو ئامادەیی و فەرمانگە حکومییانە کەلە بڕگەی (أ)دا ئاماژەیان بۆ کراوە وەرگیراون ، واتە گشت ئەو ژنانەی کە هاوسەرگیرییان کردووە.

-٥ **ئامڕازە ئامارییەکان:** توێژەر هەریەك لە ئامڕازەکانی ڕێژەی سەدی وناوەندی ژمێرەیی بەکارهێناوە.

ب- شیکردنەوەی ئەنجامەکانی توێژینەوەکە:

خشتەی (١)
ناوی فەرمانگەو قوتابخانەکانی لێتوێژراوان نیشان دەدات

ناوی فەرمانگە/ قوتابخانە	ژمارە	ڕێژەی سەدی %
سەرۆکایەتی شارەوانی کۆیە	٢٤	١٤،١١
بەڕێوەبەرایەتی بانکی کۆیە	٢٢	١٢،٩٤
سەرۆکایەتی زانکۆی کۆیە (سەرۆکایەتی، خۆیەتی، ژمێریاری)	٢٠	١١،٧٦
دواناوەندی بەیداغی کچان	١٧	١٠
ئامادەیی چرۆی تێکەڵێو	١٧	١٠
ئامادەیی کۆیەی کچان	١٢	٧،٠٥
دابەشکردنی کارەبای کۆیە	١١	٦,٤٧
دواناوەندی کانی کچان	١٠	٥،٨٨
بەڕێوەبەرایەتی باجی خانووبەرەی کۆیە	١٠	٥،٨٨
بەڕێوەبەرایەتی گەنجینەی کۆیە	١٠	٥،٨٨
بەڕێوەبەرایەتی باجی دەرامەتی کۆیە	٧	٤،١١
بەڕێوەبەرایەتی خانەنشینی کۆیە	٥	٢،٩٤
بەڕێوەبەرایەتی گەشتوگوزاری کۆیە	٥	٢،٩٤
کۆی گشتی	١٧٠	٩٩,٩٦

خشتەی (١) تایبەتە بە ناوی ئەو فەرمانگەو قوتابخانانەی کە لێتوێژراوانیان لێ وەرگیراوەو بەشێوەی ڕوپێوی گشتی گشت مامۆستاو فەرمانبەرو کارگوزارەکانیان وەرگیراوە کە هاوسەرگیرییان کردووە، سەرۆکایەتی شارەوانی کۆیە زۆرترین ژمارەیە کە (٢٤)کەسن بەڕێژەی ١٤. ١١% ، پاشان بانکی کۆیە کە ژمارەیان (٢٢)کەسە بەڕێژەی ١٢،٩٤% ، سەرۆکایەتی زانکۆی کۆیە ژمارەیان (٢٠)کەسە بەڕێژەی ١١،٧٦% دێن.

خشتەی (٢)
تەمەنی لێتوێژراوان دەخاتەڕوو

ڕێژەی سەدی	ژمارە	تەمەن
٦٤،٧	١٣	٢٢_٢٥
٤١،١٩	٣٣	٢٦_٢٩
٧٦،٢١	٣٧	٣٠_٣٣
٣٥،١٢	٢١	٣٤_٣٧
١٧،١١	١٩	٣٨_٤١
٨٢،٨	١٥	٤٢_٤٥
١٠	١٧	٤٦_٤٩
٧٦،١	٣	٥٠_٥٣
٥٢،٣	٦	٥٤_٥٧
٣٥،٢	٤	٥٨_٦١
١٧،١	٢	٦٢ ساڵ زیاتر
٩٥،٩٦	١٧٠	کۆی گشتی

لەخشتەی (٢)دا کە تایبەتە بە دیاریکردنی ناوەندی تەمەن، تەمەنی (٣٠-٣٣)ساڵ بەرزترینە، کە ٣٧ لێتوێژراوو بە ڕێژەی ٢١،٧٦% دێت، دوای ئەویش بە پلەی دووەم تەمەنی (٢٦-٢٩)ساڵ دێت بەڕێژەی ٣٣/ ١٩،٤١%، بە پلەی سێیەم تەمەنی (٣٤-٣٧)ساڵ دێت بەڕێژەی ٢١/ ١٢،٣٥%. ئەگەر هەرسێ ناوەندی تەمەنەکە کۆبکەینەوە دەکاتە ٩١/ ٥٣،٥٢% لە کۆی لێتوێژراوان کە ١٧٠ لێتوێژراون، ئەو تەمەنەش (٢٦-٣٧) ساڵ تەمەنی لاوێتی و کارکردنە، ئەمەش خاڵێکی ئەرێنیە بۆ ئەو فەرمانگەو قوتابخانانە، بەتایبەتی زۆربەی لێتوێژراوان مامۆستای دواناوەندین و دەتوانن زیاتر خۆیان ماندوو بکەن لەگەڵ خوێندکارەکانیان و ئاستی زانستییان بەرزبکەنەوە.

خشتەی (٣)

ئاستی زانستی دەخاتە ڕوو

ڕێژەی سەدی	ژمارە	ئاستی زانستی

نەخوێندەوار	٢٠	٧٦،١١
خوێندەواری هەیە	٩	٢٩،٥
سەرەتایی	١٥	٢٨،٨
ناوەندی	١٨	٥٨،١٠
ئامادەیی	١٧	١٠
دبلۆم	١٣	٦٤،٧
بەکالۆریۆس	٧٨	٨٨،٤٥
کۆی گشتی	١٧٠	٩٧،٩٩

لەخشتەی (٣)دا زۆربەی لێتوێژراوان بڕوانامەی بەکالۆریۆسیان هەیە، کە ژمارەیان (٧٨)و بەڕێژەی ٤٥،٨٨% کە لەنیوە نزیکە، ئەوانەی کە نەخوێندەوارن یان تەنها دەتوانن بنوسن و بخوێننەوە ژمارەیان (٢٩)و بەڕێژەی ١٧،٠٥% کە کارگوزارن لە فەرمانگەو قوتابخانەکان، ئەگەر وا نەبوایە پیشەکەیان جیاواز دەبوو، ئاستێکی ترو پلەیەکی تریان لەنێو خێزانەکانیان و کۆمەڵگەدا دەبوو. (بەشداریکردنی ژن لە بەڕێوەبردن و بڕیاردان لە خێزانەکەیدا پەیوەندی بە کارەکەیەوە هەیە).

خشتەی (٤)

پیشەی لێتوێژراوان دەخاتەڕوو

پیشە	ژمارە	ڕێژەی سەدی
فەرمانبەر	٨٠	٥،٤٧
مامۆستا	٥١	٣٠
کارگوزار	٢٩	٠٥،١٧
ئەندازیار	٤	٣٥،٢
نوسەر (کاتبە)	٣	٧٦،١
توێژەر	١	٥٨،٠
یاریدەدەر	١	٥٨،٠
ڕاگەیاندکار	١	٥٨،٠
کۆی گشتی	١٧٠	٩٧،٩٩

هەروەك لە خشتەی (٤)دا دەردەکەوێت زۆربەی ژنانی توێژینەوەکە فەرمانبەرن کە ژمارەیان (٨٠)یە بەڕێژەی ٤٧،٠٥% ، دوای ئەوان پیشەی مامۆستایە کە ژمارەیان (٥١)کەسە بەڕێژەی ٣٠% ، پاشان کارگوزار دێت بە ژمارەی (٥)و ڕێژەی ١٧،٠٥%. بوونی پلەی جیاواز لە فەرمانگەکانداو پڕکردنەوەیان بە ژنان هاریکارییەکە بۆ ژنانی کۆیە

بۆ کارکردنیان و بەشداریکردن لە بژێوی خێزانەکانیان و سەلماندنی بوونی خۆیان لەو بوارەدا.

خشتەی (٥)

شوێنی نیشتەجێبوونی لێتوێژراوان نیشان دەدات

شوێنی نیشتەجێبوون	ژمارە	ڕێژەی سەدی
قەزا (قەزای کۆیە)	١٦١	٧٠،٩٤
ناحیە	٥	٩٤،٢
گوند	٤	٣٥،٢
کۆی گشتی	١٧٠	٩٩،٩٩

وەکو لەخشتەی (٥)دا دەرکەوتووە زۆربەی زۆری لێتوێژراوان دانیشتووی قەزای کۆیەن کە ژمارەیان (١٦١)کەسەو بەڕێژەی ٩٤،٧٠% دوای ئەوان دانیشتووی ناحیە دێت کە ژمارەیان (٥)کەسەو بەڕێژەی ٢،٩٤% ، کەواتە بێجگە لە (٤)کەسیان کە لە گوند دادەنیشن، گشت لێتوێژراوان شارنشینن، ئەمەش هۆکارێکە بۆ بەشداری ژنان لە فەرمانگەکاندا، (بەپێچەوانەی گوندنشینەکان کە زۆربەیان خەریکی کشتوکاڵ و ئاژەڵدارین، سەرباری کاری مەزنی بەڕێوەبردنی ماڵ و پەروەردەکرنی منداڵەکانیان).

خشتەی (٦)

جۆری نیشتەجێبوون نیشان دەدات

جۆری نیشتەجێبوون	ژمارە	ڕێژەی سەدی
موڵك	١١٥	٦٤،٦٧
کرێ (کرێ نشین)	٤١	١١،٢٤
حکومی	٧	١١،٤
هیتر	٧	١١،٤
کۆی گشتی	١٧٠	٩٩،٩٨

سەبارەت بە جۆری نیشتەجێبوونی لێتوێژراوان زۆربەیان خانووی خۆیانە (موڵك) کە ژمارەیان (١١٥)کەسن و بەڕێژەی ٦٧،٦٤%، (٤١)کەس و بەڕێژەی ٢٤،١١% کرێنشینن، بەڵام (٧)کەسیان و بەڕێژەی ٤،١١% لە خانووی حکومەتدان.

لەم خشتەیەدا گرنگی کاری ژنان زیاتر دەردەکەوێت کە بە موچەکانیان هاوکاری هاوسەرەکانیان دەکەن هەم بۆ کرِینی خانووی خۆیان و هەم بۆ دانی کرێی خانووەکان کە تیایدا نیشتەجێن، ئەم سەرەڕای بەشداریکردن لە خەرجی ماڵ و بەخێوکردنی منداڵەکانیان، کە بەم هاوکارییەیان گەورەترین کێشەی خێزانەکانیان چارەسەردەکەن، ئەویش کێشەی خێزانییە. (یەکێك لە کێشە سەرەکییەکانی کۆمەڵگەی مرۆڤایەتی کێشەی دارایی و بودجەی تاك و بودجەی گشتی و ڕاگرتنی هاوسەنگی نێوان دەستکەوت و داهاتە، بەتایبەتی هاوسەنگی دەستکەوت و داهاتی خێزانی).

خشتەی (٧)

بڕی داهاتی مانگانەی لێتوێژراوان نیشان دەدات

موچەی مانگانە بە دینار	ژمارە	ڕێژەی سەدی
٢٠٠٠٠٠ ـ ٣٥٠٠٠٠	١٥	٢٨،٨
٣٥١٠٠٠ـ٥٠١٠٠٠	٤٨	٢٣،٢٨
٥٠٢٠٠٠ـ ٦٥٢٠٠٠	٢٢	٩٤،١٢
٦٥٣٠٠٠ـ ٨٠٣٠٠٠	٣٢	٨٢،١٨
٨٠٤٠٠٠ـ٩٥٤٠٠٠	١٦	٤١،٩
٩٥٥٠٠٠ـ ١١٠٥٠٠٠	٨	٧٠،٤
١١٠٦٠٠٠ـ ١٢٥٦٠٠٠	٦	٥٢،٣
١٢٥٧٠٠٠ـ ١٤٠٧٠٠٠	٩	٢٩،٥
١٤٠٨٠٠٠ـ ١٥٥٨٠٠٠	٢	١٧،١
١٥٥٩٠٠٠ـ١٧٠٩٠٠٠	١٢	٠٥،٧
کۆی گشتی	١٧٠	٩٦،٩٩

خشتەی (٧) موچەی مانگانەی لێتوێژراوان نیشان دەدات، کەمترینیان ٢٠٠،٠٠٠ دینارەو زۆرتریشیان ١٧٠٩،٠٠٠ دینارە، (٤٨)کەس و بەڕێژەی ٢٨،٢٣% موچەکانیان لە ٣٥١،٠٠٠ دینارە تا دەگاتە ٥٠١،٠٠٠ دینار، کە ئەمەش موچەیەکی کەمەو جێگەی پرسیارە. لەکاتی وەرگرتنەوەی فۆرمی زانیارییەکان لە لێتوێژراوان هەندێکیان بە توێژەریان ڕاگەیاند کە موچەی بنەڕەتییەکانیان نوسیوەو حەز ناکەن کۆی موچەکانیان بنوسن، ئەمەش ئەوە دەردەخات کە نەك هەر بە تەنیا پیاوان حەز ناکەن بڕی داهات و موچەکانیان بە کەس بڵێن، هەندێك لە ژنانیش بە هەمان شێوە ئەو مەسەلەیان پێ خۆش نییە، هەرچەندە لە هەرێمی

کوردستـــــان بـــاج بەشـــێوەیەکی ڕێکخـــراو لـــە داهـــاتی گشـــت هاولێتیـــان وەرناگیرێـــت بـــەڵام کەســـانێك هـــەن لـــە هـــەردوو ڕەگەزەکـــە حەزناکـــەن باســـی کـــۆی داهـــاتی خۆیـــان بکـــەن لەبـــەر هـــەر هۆیـــەك بێـــت، کـــە زۆرجـــار ئەمـــە کێشە بۆ توێژەر دروست دەکات.

خشتەی (٨)

باری کۆمەڵایەتی لێتوێژراوان نیشان دەدات

باری کۆمەڵایەتی	ژمارە	ڕێژەی سەدی
خێزاندار	١٦٣	٨٨،٩٥
جیابۆوە	١	٥٨،٠
تاك مردوو	٦	٥٢،٣
کۆی گشتی	١٧٠	٩٩،٩٨

ئەگـــەر لـــە خشـــتەی (٨) بـــڕوانین دەبینـــین زۆربـــەی زۆری لێتـــوێژراوان خێزانـــــدارن، کـــــە ژمارەیـــــان (١٦٣)کـــــەس و بـــــەڕێژەی ٩٥،٩٨% ن، هـــەروەها (٦) حاڵـــەتی تـــاك مـــردوو بـــەڕێژەی ٣،٥٢% لەنێوانیانـــدا هەیـــە، بەڵام جیابۆوە تەنها (١)حاڵەتە.

جیابونـــەوەی ژن و مێـــرد لەیـــەکتری لـــە ئـــەنجامی کێشـــە خێزانییـــەکان و نەگونجانـــدنیان بەیەکـــەوە لـــە شـــارە گـــەورەکان زۆرتـــرە وەك لـــە قـــەزاو ناحیـــەو گونـــدەکان، (لەبەرئـــەوەی کـــۆنترۆڵی نافـــەرمی کۆمەڵییـــەتی بەتایبـــەتی ئـــاین و کولتـــوری خێـــڵ لـــەو ناوچانـــە زیـــاتر زاڵـــەو ڕێگـــرە لـــە جیابوونـــەوەو هەڵوەشانەوەی خێزانەکان وەك لە شارە گەورەکان).

خشتەی (٩)

ژمارەی ئەندامانی خێزانی لێتوێژراوان و کوڕو کچەکانیان نیشان دەدات

ژ.ئەندامانی خێزان	ژمارە	ڕێژەی سەدی %	ژ.کوڕ بۆ هەر خێزانێك	ژمارە	ڕێژەی سەدی	ژ.کچ بۆ هەر خێزانێك	ژمارە	ڕێژەی سەدی

٢سەر خێزان	٣٥	٥٨،٢٠	سفر (کوڕیان نییە)	٦٣	٠٥،٣٧	سفر (کچیان نییە)	٦٨	٤٠
٣	٣٦	١٧،٢١	١	٥٤	٧٦،٣١	١	٥٤	٧٦،٣١
٤	٤٣	٢٩،٢٥	٢	٣٩	٩٤،٢٢	٢	٢٧	٨٨،١٥
٥	٢٣	٥٢،١٣	٣	١٢	٠٥،٧	٣	١٧	١٠
٦	٢١	٣٥،١٢	٤	٢	١٧،١	٤	٣	٧٦،١
٧	٨	٧٠،٠٤	-	-	-	٥	١	٥٨،٠٠
٩	٣	٧٦،١	-	-	-	-	-	-
١٠	١	٥٨،٠٠	-	-	-	-	-	-
کۆی گشتی	١٧٠	٩٦،٩٩	-	-	-	-	١٧٠	٩٧،٩٩

لەخشتەی (٩)دا کە تایبەتە بە خستنەڕووی ئەندامانی خێزانی لێتوێژراوان، خێزانی ناوکی (العائلة النووية) (دایك و باوك و دوو منداڵ) زۆرترین ژمارەیە کە (٤٣)خێزانن و بەڕێژەی ٢٥،٢٩% ، لەکاتێکدا ئەو خێزانانەی کە تەنها یەك منداڵیان هەیە ژمارەیان (٣٦)خێزانە بەڕێژەی ٢١،١٧% کە بە پلەی دووەم دێن، ئەگەر هەردوو جۆرە خێزانەکە کۆبکەینەوە دەکاتە (٧٩)خێزان و بەڕێژەی ٤٦،٤٧% ، کە ئەمەش خاڵێکی ئەرێنییە سەبارەت بە جێبەجێکردنی بەرنامەی ڕێکخستنی خێزان و توانای باوکان و دایکان و بە باشی بەخێوکردن و پەروەردەکرنی منداڵەکانیان، کۆی هەموو منداڵە کوڕەکانی لێتوێژراوان (١٠٧)کوڕن و کۆی هەموو کچەکانیش (١٠٢)کچن، کە جیاوازییان زۆر نییە، لەکاتێکدا (٣٥)خێزان هەر منداڵیان نییەو (٦٣)خێزانی تریش هەر کوڕیان نییەو (٦٨)خێزانیش کچیان نییە. ئەمە گریمانەی یەکەمی توێژینەوەکەیە کە دەڵێت (زۆری ژمارەی ئەندامانی خێزان هۆکارێکە بۆ کارکردنی دایك لە دەرەوەی ماڵ). هەروەها (جیاوازی تەمەنی سروشتی بە چەند ساڵێك بۆ خۆگونجاندن گرنگ نییە، بەڵکو ئەوەی گرنگە جیاوازی عەقڵی و سۆزدارییە کە تواناکانی ژن و مێرد سنوردار دەکات

بـــۆ خۆگونجانـــدنی ژیـــانی ژن و مێردایـــەتی و تێپەڕانـــدنی ئـــەو کێشـــانەی کـــە دێنـــە ڕێـــی ژیـــانی خێزانـــی). جگـــە لـــەوەش ئـــەوەی جیـــاوازی ئـــەو تەمەنـــە کـــەم دەکاتـــــەوە (کـــــارکردنی ژن و بەدەســـــتهێنانی بڕوانامـــــەو بەرزکردنـــــەوەی ئاســـتی زانســـتییەتی، کـــە لـــەکاتی هاوســـەرگیریدا ســـەبارەت بـــە نزیکـــی تەمـــەنی لـــە تەمـــەنی ئـــەو کـــوڕەی داخـــوازی دەکـــات دەتوانێـــت خـــۆی بڕیـــاری یەکلاکەرەوەی خۆی هەبێت).

خشتەی (١٠)

بوونی کەسێکی تر لە خێزانی لێتوێژراواندا نیشان دەدات

بوونی کەسێکی تر لە خێزانەکەدا	ژمارە	ڕێـــژەی سەدی%	جۆری کەسەکە	ژمارە	ڕێـــژەی سەدی%
نەخێر	١٥٦	٧٦،٩١	دایکـــی هاوســـەر (خەسوو)	٧	٥٠
بەڵێ	١٤	٢٣،٨	دایـــك و بـــاوکی پێکـــەوە (خەســـوو خەزوور)	٢	٢٨،١٤
کۆی گشتی	١٧٠	٩٩،٩٩	بـــاوکی هاوســـەر (خەزوور)	٢	٢٨،١٤
			دایـــك و بـــاوکی ژنەکە	٢	٢٨،١٤
			منداڵـــەکانی مێردەکـــەی لـــە ژنێکی تر	١	١٤،٧
			کۆی گشتی	١٤	٩٨،٩٩

لەخشتەی (١٠)دا زۆربەی خێزانەکانی لێتوێژراوان تەنها خۆیانن و کەسێکی تر لەگەڵیان ناژی کە ژمارەیان(١٥٦)ەو بەڕێژەی ٩١،٧٦% ، بەڵێم ئەو خێزانانەی کە کەسێکی تری وەکو دایك و باوکی ژنەکە خۆی یان دایك و باوکی مێردەکەی لەگەڵیان دەژی

تەنها (١٤) خێزانن کە ڕێژەکەیان دەکاتە ٢٣،٨%. ئەمەش ئەوە دەردەخات کە ئەو خێزانانەی جگە لە پیاوەکە ژنەکانیشیان کاردەکەن ناتوانن کەسانی تری کەسی خۆیان لەخۆبگرن و لەگەڵیان بژین، (هۆکاری کارکردنی ژن و مێرد هەردووکیان و جۆرو شێوازی نیشتەجێبوونیان هۆکارێکن بۆ ئەو حاڵەتە). بوونی کەسی تر لە خێزاندا وەکو لەبەشی دووەمی خشتەی (١١)دا ڕوون کراوەتەوە سەبارەت بە ژیانی ژن و مێردەکەو یارمەتیدانیان لە بەخێوکردن و پەروەردەکردنی منداڵەکانیان دوو لایەنەیە: لەلایەك بوونیان باشە سەبارەت بە ئاگایی لە ماڵەکە لەکاتی دەوامی ژن و مێردەکەداو بەخێوکردنی منداڵەکانیان، بەڵێم لە لایەکی ترەوە دۆخەکە نەرێنیە سەبارەت بەوەی کە دەبێتە بوونی دوو جۆر پەروەردەی جیاواز بۆ منداڵەکانیان، بێگومان جیاوازی دوو نەوەیەو ڕەنگدانەوەی نەرێنی لەسەر منداڵەکانیان دەبێت لەمیانەی پرۆسەی
پێگەیاندنی کۆمەڵێیەتیدا.

جگە لەوەی هەندێجار ئەو کەسانە دەست وەردەدەنە ژیانی ژن ومێردو کاروباری ماڵەکەش بۆیە زۆجار بەو هۆیەوە ژن و مێردەکە دەبێتە شەڕیان، بوونی کەسی تر بەتایبەتی دایك و باوکی ژنەکە یان مێردەکەی بە شانازی بۆ خێزانی کوردی دادەنرێ، کە ڕێز لە باوك و دایکی خۆیان و بەساڵاچووان دەگرن و ناهێڵن بچنە خەڵوەتگەی پیری، بۆ بەسەربردنی ئەو ژیانەی کە ماویانە، هەرچەندە لە هەرێمی کوردستاندا ئەو جۆرە دامەزراوانە (خەڵوەتگەی پیری) (لەڕووی بڕو کواڵیتیو جۆرەوە هەر نین یان زۆر کەمن) ، بۆیە ئەگەر خێزانەکان ئەو جۆرە کەسانە نەگرنە خۆیان ئەوا لەوانەیە بکەونە سەر شەقام، کە زۆرجار حاڵەتی وا لە شارو شارۆچکەکانی کوردستاندا ڕوویان داوە.

خشتەی (١١)

بەجێهێشتنی منداڵی لێتوێژراوان لەکاتی چوون بۆ فەرمانگەکانیان نیشان دەدات

لەکاتی چوونە دەرەوەت بۆ سەر کارەکەت منداڵەکانت لەلای کێ دادەنێیت؟	ژمارە	ڕێژەی سەدی

له ماڵەوە لەلای منداڵەکانی ترم	٤٥	٤٧،٢٦
منداڵمان نییه	٣٥	٥٨،٢٠
له دایەنگەو باخچە	٣٢	٨٢،١٨
لەلای دایکم	١٤	٢٣،٨
لەلای خەسووم	١١	٤٧،٦
لەلای خەزورم	٧	١١،٤
لەلای خوشکی هاوسەرەکەم	٢	١٧،١
لەلای هەوێکەم (ژنی مێردەکەم)	١	٥٨،٠
وەڵام نەدراوەتەوە	٢٣	٥٢،١٣
کۆی گشتی	١٧٠	٩٦،٩٩

خشتەی (١١) رۆڵی لێتوێژراوان وەکو دایك و مامۆستاو فەرمانبەرو کارگوزار دەردەخات، کە دوو رۆڵ و دوو ئەرکی گرانه لەسەر شانیان، رۆڵی وەچەخستنەوە بەرهەمی هاوسەرگیری و درێژەپێدانیەتی و بنەمای مانەوەی مرۆڤایەتییە، لە هەمان کاتیشدا ژنان کاردەکەن بۆ بەشداریکردن له بژێوی خێزانەکانیان و پەروەردەکردنی منداڵەکانیان بۆ ئاسانکردنی ئەرکی سەرشانی هاوسەرەکانیان، بەڵێم ئەوەی لە خشتەی (١٥)دا دەرکەوتووە نەبوونی دامەزراوەی پەروەردەی پێویستە بۆ منداڵەکانیان کە هاوکاری دایکان و باوکان بێت لە پرۆسەی پەروەردەو پێگەیاندنی کۆمەڵییەتیدا، تەنها (٣٢)کەسیان منداڵەکانیان لەکاتی دەوامی خۆیاندا لە دایەنگەو باخچە دادەنێن، لەکاتێکدا ئەوانی تر جگە لەوانەی کە منداڵیان نییە لەلای کەسانی تر دایان دەنێن تا دەگەڕێنەوە ماڵەوە، ڕاستە ئەوە هاوکارییە بۆ ئەوان بەڵێم هەندێکجار دەبێتە پەروەردەکردنی جیاجیاو یەك نەبوونی لەگەڵ پەروەردەو ویستی دایکان و باوکاندا بۆ منداڵەکانیان، ئەمەش گریمانەی دووەمی توێژینەوەکەیە کە دەڵێت (نەبوونی دایەنگەو باخچەی ساوایان بۆ دانانی منداڵێن دەبێتە گرفت بۆ ئافرەتانی ئیشکەر).

تەوەری سێیەم/ باری ئابووری

خشتەی (١٢)

هۆکارو پاڵنەری سەرەکی بۆ کارکردنی لێتوێژراوان نیشان دەدات

	هۆکارو پاڵنەری سەرەکی بۆ کارکردن	ژمارە	ڕێژەی سەدی%
أ	بۆ بەشداریکردن لە بژێوی خێزانەکان	٥٣	١٧،٣١
ب	بەهۆی نەمانی مێردەکەم و بەخێوکردنی منداڵەکان و بەڕێوەبردنی ماڵەکەم.	٦	٥٢،٣
ج	بۆ سەربەخۆیی ئابووری خۆم.	٧	١١،٤
د	بۆ سەلماندنی خودی خۆم و پێگەم لە خێزانەکەمدا.	١٥	٨٢،٨
هـ	بۆ کارکردن شانبەشانی پیاوو سەلماندنی ئەو ڕاستییەی کە ژنیش هیچی لە پیاو کەمتر نییە.	٢٢	٩٤،١٢
و	بۆ چوونە دەرەوە لە ماڵ و بەسەربردنی کات.	٢	١٧،١
ز	هەر هۆکارو پاڵنەرێکی تر.	٢	١٧،١
ح	أ،ج،د،هـ هەموویان پێکەوە.	٦٣	٠٥،٣٧
	کۆی گشتی	١٧٠	٩٥،٩٩

لەوەڵامی پرسیاری (هۆکاری سەرەکی بۆ کارکردنت چییە؟) زۆربەی لێتوێژراوان وەڵێمەکانی (أ ، ج ، د ، هـ) هەڵبژاردووەو وەڵێمیان داوەتەوە کە ژمارەیان (٦٣)کەسن و بەڕێژەی ٣٧،٠٥% ، بەڵێم ئەوانەی وەڵێمی (أ)یان داوەتەوە کە بەشداریکردنە لە بژێوی خێزانەکانیان (٥٣)کەسن بەڕێژەی ٣١،١٧% ، واتە پاڵنەری سەرەکی بۆ بژێوی خێزانەکەیەتی و زۆربەی موچەکەی لەو بوارەدا خەرج دەکات، لەکاتێکدا ئەوانەی موچەکانیان تەنها بۆ ئابوری خۆیانە (٧)کەسن بەڕێژەی ٤،١١% ، جەختیان لەسەر ئەوە کردۆتەوە کە سەربەخۆیی ئابووری خۆیان پێگەیان لە خێزانەکانیاندا بەرز ڕادەگرێت، کەواتە ئەو سەربەخۆییەیان کردۆتە قوربانی بژێوی خێزانەکانیان و ئەمەش سووربوونی نموونەی توێژینەوەکە لەسەر بەردەوامبوونی ژیانی هاوسەرییان و بەخێوکردن و پەروەردەکرنی منداڵەکانیان دەردەخات، ئەمەش گریمانەی سێیەمی توێژینەوەکەیە کە دەڵێت (کارکردنی ئافرەتان بە پلەی یەکەم بۆ بەشداریکردنیانە لە بژێوی خێزانەکانیان).

خشتەی (١٣)

بوونی کەسێکی تر لە خێزانەکەدا کە کاردەکات نیشان دەدات

جگە لە تۆ کەسی تر لە خێزانەکەتدا کاردەکات؟	ژمارە	ڕێژەی سەدی
بەڵێ	١٤١	٩٤،٨٢
نەخێر	٢٩	٠٥،١٧
کۆی گشتی	١٧٠	٩٩،٩٩

لەخشتەی (١٣)دا زۆربەی هاوسەرەکانی لێتوێژراوان کاردەکەن کە ژمارەیان (١٤١)کەسەو بەڕێژەی ٨٢،٩٤% ، لەکاتێکدا ئەوانەی کە تەنها لێتوێژراوان خۆیان کاردەکەن ژمارەیان (٢٩)کەسە بەڕێژەی ١٧،٠٥% ، لەوانە ژمارەیەکیان مێردمردوون، لەم بارەدا (کارکردنی ژن بەتەنها خۆی بەهۆی نەمانی هاوسەرەکەی ئاماژەیە بۆ هۆشمەندی ژنەکەو کارێکی پیرۆزیشە سەبارەت بە خێزانەکەی، کە خۆی دەکاتە قوربانی بەخێوکردنی منداڵەکانی). هەروەها ئەو ژنانە ئەرکی زیاتریان لەسەرشانە، هەم وەکو دایك و بەخێوکەرو هەروەها وەك باوك، واتە هەردوو ڕۆڵەکە دەبینن و هەردوو بەر پرسیارێتیەکە لەسەر شانیانە، (کارکردنی ژن و پیاو لە خێزاندا پێکەوە دەبێتە باشترکردنی باری ئابووری خێزانەکەو پلاندانانی باشتر بۆ دواڕۆژێکی منداڵەکانیان). لەهەمان کاتدا پێگەی ژنیش لە خێزانەکەدا دەردەخات کە دەتوانێت شانبەشانی پیاوەکەی کاربکات و توانستەکانی خۆی لە خێزان و کۆمەڵگەدا بەرجەستە بکات.

خشتەی (١٤)

بوونی داهاتێکی تری خێزانەکان نیشان دەدات

خێزانەکەت داهاتێکی تری وەکو کرێی خانوو، دوکان، بازرگانی، کشتوکاڵی یان هەر داهاتێکی تری هەیە؟	ژمارە	ڕێژەی سەدی
بەڵێ	٢٣	٥٢،١٣
نەخێر	١٣٩	٧٦،٨١
وەڵام نەدراوەتەوە	٨	٧٠،٠٤
کۆی گشتی	١٧٠	٩٩،٩٨

لەخشتەی (١٤)دا تەنها (٢٣)کەس لە نموونەی توێژینەوەکە داهاتێکی تر جگە لە موچەکەی خۆیان و هاوسەرەکانیان هەیە کە ڕێژەکانیان دەگاتە ١٣،٥٢% ، کەواتە دەتوانین بڵێین تەنها ئەو ژمارەو ڕێژەیە باری باری ئابوورییان باشە، ئەوانی تر مامناوەندن

یان ئاستی ئابوورییان نزمە، ئەمەش گریمانەی چوارەمی توێژینەوەکەیە کە دەڵێت (نەبوونی داهاتی تری خێزان هۆکارێکە بۆ کارکردنی ئافرەت لە دەرەوەی ماڵ).

خشتەی (١٥)

بوونی پاشەکەوتی لێتوێژراوان نیشان دەدات

لەهەموو ماوەی کارکردنتدا هیچ پارەیەکت بۆ خۆت پاشەکەوت کردووە؟	ژمارە	ڕێژەی سەدی
بەڵێ	٣٢	٨٢،١٨
نەخێر	١٣٨	١٧،٨١
کۆی گشتی	١٧٠	٩٩،٩٩

لەخشتەی (١٥)دا ٣٢ کەس و بەڕێژەی ١٨،٨٢% بە بەڵێ وەڵێمیان داوەتەوە، لەکاتێکدا ١٣٨کەسیان بەڕێژەی ٨١،١٧% بە نەخێر وەڵێمیان داوەتەوە کە هیچ پاشەکەوتێکی داراییان نییە، ئەمەش ئەوە دەردەخات کە گوزەران و بژێوی ژیان گرانەو هەرچی بەخۆیان و هاوسەرەکانیان پەیدای دەکەن هەر بەشی بەڕێکردنی ژیانی ڕۆژانە دەکات، کە لە خشتەی (١٦)دا ئەو بژێوی خێزانییە زیاتر ڕوون کراوەتەوە.

خشتەی (١٦)

بوونی کێشەی خێزانی بەهۆی کارکردنەوە نیشان دەدات

ئایا کارکردنت هیچ کێشەیەکی خێزانی بۆ دروست کردویت؟	ژمارە	ڕێژەی سەدی
بەڵێ	١٨	٥٨،١٠
نەخێر	١٥٢	٤١،٨٩
کۆی گشتی	١٧٠	٩٩،٩٩

لەخشتەی (١٦)دا ١٨ کەس و بەڕێژەی ١٠،٥٨% ی نموونەی توێژینەوەکە بە بەڵێ وەڵێمیان داوەتەوە، لە کاتێکدا ١٥٢ کەسیان بە ڕێژەی ٨٩،٤١% بە نەخێر وەڵێمیان داوەتەوە، ئەو ١٨ کەسە نوسیویانە کێشەکانیان بریتین لە: بەجێهێشتنی منداڵ و کەمتەرخەمی لە خزمەتکردنی ماڵ و خێزانەکە.

ئەم جۆرە کێشانەش کە بۆ ژنانی ئیشکەر دروستبوون بەبوونی دایەنگەو باخچەی ساوایان لە قەزای کۆیە چارەسەر دەبێت، هەروەها (وا باشترە بۆ ژنی فەرمانبەر، ئیشکەر کە هاوسەنگییەك لەنێوان بەخێوکردنی منداڵەکانی و ئەرکەکانی ماڵەوە لەلایەك و ئەرکەکانی فەرمانگەکەی، کارەکەی ڕابگرێت، ئەویش بە هاوکاری هاوسەرەکەی کە لە بەرژەوەندی خێزانەکەو دواتر لە بەرژەوەندی کۆمەڵگەش دەبێت)، ئەمەش گریمانەی پێنجەمی توێژینەوەکەیە کە دەڵێت (کارکردنی ئافرەتان لەدەرەوەی ماڵ کێشەی خێزانی بۆ دروست دەکات).

خشتەی (١٧)

پلاندانان بۆ خەرجکردنی موچە

موچەی مانگانەکەت کە وەری دەگریت چۆن پلان بۆ خەرجکردنی دادەنێیت؟	ژمارە	ڕێژەی سەدی
دەیدەم بە پێداویستی سەرەکی خێزانەکە	١٠٨	٥٢،٦٣
دەیدەم بە پێداویستی لاوەکی و ڕواڵەتەکانی ناوماڵ	٤	٣٥،٢
بەشێکی بۆ خێزان و بەشێکی لێ پاشەکەوت دەکەم	١٠	٨٨،٥
تەنها پێداویستی خۆمی پێ دابین دەکەم	٦	٥٢،٣
هاوکاری ماڵی باوکمی پێ دەکەم	١	٥٨،٠
پلان بۆ ئەوانەی سەرەوە هەمووی دادەنێم	٣١	١١،٢٤
کۆی گشتی	١٧٠	٩٦،٩٩

لەخشتەی (١٧)دا زۆربەی نموونەی توێژینەوەکە ١٠٨ کەس و بەڕێژەی ٦٣،٥٢% سەبارەت بە چۆنیەتی خەرجکردنی موچەکانیان بڕگەی یەکەمیان هەڵبژاردووە کە بریتیە لە خەرجکردنی موچە بۆ پێداویستی سەرەکی خێزانەکانیان، ئەمەش سوربوونی ئەوان لەسەر درێژەپێدانی ژیانی خێزانی و بەخێوکردن و پەروەردەکردنی منداڵەکانیان شانبەشانی هاوسەرەکانیان دەردەخات و زیاتر پێگەیان لە خێزانەکانیاندا دەچەسپێنێت و بەرز ڕادەگرێت، لەهەمان کاتیشدا هاندەر دەبن بۆ ژنانی تر کە چاویان لێ بکەن و ڕوو بکەنە بوارەکانی کارکردن و دامەزراندنیان لە دامەزراوەکانی حکومەتدا ئەگەر هەبێت، یان ڕوو بکەنە کەرتی تایبەت ئەگەر بواری کارکردن لە قەزاکەیاندا بۆ ژنان بڕەخسێت، (دۆزی ژن و بەشداریکردنی لە ژیانی گشتیدا جێگەی گفتوگۆ نییە، لەبەرئەوەی واقیعی ژیان گەواهی بۆ تواناکانی ژن لە زۆربەی بوارەکانی ژیانی گشتیدا دەدات، توێژینەوە ئابووری و کۆمەڵێیەتییە نوێیەکان جەخت لەسەر ئەوە دەکەنەوە کە توانای کۆمەڵگەکان لە

بەرەنگاربوونەوەی گۆڕانکارییە جیهانییەکانداو گونجاندن لەگەڵیاندا پەیوەستە بە بەشداری کارای ڕەگەزی ژنانداو سروشتی ڕاهێنانی لەبەرئەوەی نیوەی کۆمەڵگەیە).

تەوەری چوارەم/ دەسەڵاتی بڕیاردان لە خێزاندا

خشتەی (١٨)

دەسەڵاتی بڕیاردان لە خێزاندا نیشان دەدات

دەسەڵاتی بڕیاردان لە خێزاندا بەدەست کێیە؟	ژمارە	ڕێژەی سەدی
خۆم	١٤	٢٣،٨
هاوسەرەکەم	٢٧	٨٨،١٥
خۆم و هاوسەرەکەم	١٠٧	٩٤،٦٢
خۆم و هاوسەرو منداڵەکانم	٢٢	٩٤،١٢
کۆی گشتی	١٧٠	٩٨،٩٩

لەخشتەی (١٨)دا بەشداریکردنی لێتوێژراوان لە دەسەڵێت و بڕیاردان لە خێزانەکانیاندا دەخاتەڕوو، (١٠٧)کەسیان و بەڕێژەی ٦٢،٩٤% بڕگەی سێیەمیان لە پرسیارەکە هەڵبژاردووە، کە لەگەڵ هاوسەرەکانیان بڕیار لە بەڕێوەبردنی خێزانەکانیان دەدەن، لە کاتێکدا (١٤)کەسیان و بەڕێژەی ٨،٢٣% بڕگەی یەکەمیان دیاریکردووە، کە ئەویش بەتەنها لێتوێژراو خۆیەتی، دیارە ئەوانەش هاوسەرەکانیان لە ژیاندا نەماوە، بەڵێم (٢٧)کەسیان و بەڕێژەی ١٥،٨٨% نوسیویانە کە تەنها هاوسەرەکانیان ئەو دەسەڵێت و بڕیاردانەیان بۆ خۆیان قۆرخ کردووە، کە ئەمەش خاڵێکی نەرێنییە سەبارەت بە سەربەستی لێتوێژراوان لەناو خێزانەکانیان، زیاتریش ئەوانەن کە هاوسەرەکانیان پیادەی پیاوسالاری دەکەن و باوەڕیان بە سەربەستی ژنەکانیان نییە، هەربۆیە ئەو ژنانەو ئەوانەش کە لەهاوشێوەی ئەوانن زیاتر پێویستیان بە خۆ ڕۆشنبیرکردن هەیە، بەتایبەتی لەبواری جێندەریدا (جیاوازی جێندەری یان ڕەگەزی بریتیە لە هەڵیوێردو جیاوازیکردن لەنێوان ڕەگەزی نێرو مێدا، بەو واتایەی کە لەنێو خێزانداو پاشان لە کۆمەڵگەدا ڕۆڵ و ئەرك و مافی پیاو بەسەر ژندا زاڵ بکرێت و پێگەی ژن لە خوارتری پیاودا حسێبی بۆ دەکرێت).

دوابڕگەی خشتەکە بڕگەی چوارەمە کە خاڵێکی ئەرێنی لێتوێژراوانەو مانای بوونی دیموکراسییە لەنێو خێزانەکانیان، ئەویش بەشداری پێکردنی منداڵەکانیانە لەو بڕیارو دەسەڵێتە خێزانییە کە ژمارەیان (٢٢)کەس و بەڕێژەی ١٢،٩٤%. ئەمەش گریمانەی شەشەمی توێژینەوەکەیە کە دەڵێت (ژنی ئیشکەر خاوەن بڕیارە لە ماڵ ئەگەر پیاوەکەی کارنەکات).

خشتەی (١٩)

بڕیاری وەچەخستنەوە لە خێزانەکاندا نیشان دەدات

کێ بڕیاری کۆنترۆڵکردنی وەچەخستنەوە دەدات	ژمارە	ڕێژەی سەدی
خۆم	١٣	٦٤،٧
هاوسەرەکەم	١٥	٨٢،٨
خۆم و هاوسەرەکەم	١٢٨	٢٩،٧٥
وەڵام نەدراوەتەوە	١٤	٢٣،٨
کۆی گشتی	١٧٠	٩٨،٩٩

لەخشتەی (١٩)دا ١٢٨ لێتوێژراو بەڕێژەی ٧٥،٢٩% بڕگەی یەکەمیان لە پرسیارەکە دیاریکردووە، کە خۆی و هاوسەرەکەی بڕیاری وەچەخستنەوە دەدەن لەکاتێکدا ١٤ کەسیان و بەڕێژەی ٨،٢٣% وەڵێمی پرسیارەکەیان نەداوەتەوە، بڕیاردانی ژن و مێرد پێکەوە لەسەر وەچەخستنەوەیان و دیاریکردنی ژمارەی منداڵەکانیان و کاتی گونجاو بۆی خاڵێکی ئەرێنییە لە ژیانی خێزانیداو پیادەکردنی بەرنامەی ڕێکخستنی خێزاندا، (ڕێکخستنی خێزان پێویستییەکی ئابووری و کۆمەڵێیەتی و تەندروستییە) ، لەهەمان کاتیشدا پێگەو قورسایی ژنی ئیشکەر لەلای هاوسەرەکەی و لەناو خێزانەکەشیدا دەردەخات، (لەشاردا زۆربەی خێزانەکان ناوەکین، ڕێگە نادەن خێزانی پیاو یان خێزانی ژن دەست وەربداتە کاری منداڵبوونەوە، لەبەرئەوەی لەکاتی منداڵبووندا منداڵەکانیان بۆ پەروەردە ناکەن و یارمەتیشی نادەن لە بەخێوکردنیدا، بۆیە لەم جۆرە خێزانانەدا بەشداریکردنی ژن لەو بڕیارانەی کە تایبەتە بە ڕەفتاری منداڵبوونەوە زیاترە ئەگەر ئەو ژنە خوێندەواربێت و کاربکات و قورساییەکی ئابووری لە خێزاندا هەبێت) ئەمەش گریمانەی حەوتەمی توێژینەوەکەیە کە دەڵێت (کارکردنی ژن کاریگەری هەیە لەسەر بڕیاردانی ژن خۆی لەسەر منداڵبوون).

خشتەی (٢٠)

بڕیاری دەستنیشانکردنی شوێن و جێگای نیشتەجێبوون نیشان دەدات

کێ بەرپرسە لە دەستنیشان کردنی شوێن و جۆری جێگای نیشتەجێ؟	ژمارە	ڕێژەی سەدی
خۆم	١٠	٨٨،٥
هاوسەرەکەم	٨	٧٠،٤
خۆم و هاوسەرەکەم	١١٢	٨٨،٦٥
خۆم و هاوسەرەکەم و منداڵەکانم	٤٠	٥٢،٢٣
کۆی گشتی	١٧٠	٩٨،٩٩

خشتەی (٢٠) بە هەمان شێوەی خشتەکانی پێشووتر (٢٣،٢٤) بەشداریکردنی ژن لەگەڵ هاوسەرەکەی لە ژیانی خێزانیدا دەردەخات، (١١٢)کەس و بەڕێژەی ٦٥،٨٨% لێتوێژراوان وەڵێمیان داوەتەوە کە خۆیان و هاوسەرەکانیان شوێن و جۆری جێگای نیشتەجێبوون دیاری دەکەن، لەکاتێکدا (٤٠)کەسیان و بەڕێژەی ٢٣،٥٢% بڕگەی چوارەمیان دیاریکردووە کە خۆیان و هاوسەرەکانیان لەگەڵ وەرگرتنی ڕای منداڵەکانیان شوێنی نیشتەجێبوونیان دیاری دەکەن، کە ئەمەش پیادەکردنی دیموکراسییە لە بڕیاردانی خێزانیداو پەیوەندی بە ئاستی ڕۆشنبیری باوکان و دایکانەوە هەیە، کە منداڵەکانیشیان فێری ئەوە دەکەن ڕێز لە مافی کەسانی تر بگرن و بە بەشداریکردنیان لە بڕیارداندا ڕازی بن و تاکڕەوانە بڕیار نەدەن، ئەمەش گریمانەی هەشتەمی توێژینەوەکەیە کە دەڵێت (کارکردنی ژن و بەدەستهێنانی ئابووری خۆی دەبێتە هۆی پیادەکردنی دیموکراسی سەبارەت بە هاوبەشیکردنی منداڵەکانی لە بڕیارە خێزانیەکاندا)، هەرچەندە توێژینەوە مەیدانیەکە وای دەرخستووە بەڵێم بەڕای توێژەر باوکسالاری کە بەشێکە لە کولتوری خێڵ هێشتا کاریگەری لە قەزاو ناحیەکانی کوردستاندا ماوە بۆیە ناتوانرێت ئەم دەرئەنجامە گشتگیر بکرێت.

خشتەی (٢١)

سەربەستی نموونەی توێژینەوەکە لە سەردانیکردنی خزم و هاوڕێدا نیشان دەدات

ئایا سەربەستیت لە سەردانی خزم و هاوڕێکانت؟	ژمارە	ڕێژەی سەدی
بەڵێ	١٤٢	٥٢،٨٣
تاڕادەیەك	٢٢	٩٤،١٢
نەخێر	٦	٥٢،٣
کۆی گشتی	١٧٠	٩٨،٩٩

لە خشتەی (٢١)دا سەربەستی لێتوێژراوان لە ژیانی تایبەتی خۆیان دەخاتەڕوو، کە (١٤٢)کەسیان و بەڕێژەی ٨٣،٥٢% بە بەڵێ وەڵێمیان داوەتەوە سەبارەت بەوەی کە

سەربەستن لە سەردانی خزم و هاوڕێکانیاندا، لەکاتێکدا (٢٢)کەسیان و بەڕێژەی ١٢،٩٤% بە تارادەیەك وەڵێمیان داوەتەوە، بەڕای توێژەر ئەمە دەرئەنجامی کارکردنیان و بەشداریکردنیانە لە بژێوی و بەڕێوەبردنی خێزانەکانیاندا، کەواتە سەربەخۆبوونی ئابووری ژن هۆکارێکە بۆ بەدەستهێنانی سەربەستی زیاتری خۆی.

خشتەی (٢٢)

جیاوازی سەربەستی لێتوێژراوان لەگەڵ ئەو ژنانەی کە کارناکەن نیشان دەدات

ئایا سەربەستیت لە سەردانی خزم و هاوڕێکانت؟	ژمارە	ڕێژەی سەدی
بەڵێ	١٢٥	٥٢،٧٣
نەخێر	١٥	٨٢،٨
وەڵام نەدراوەتەوە	٣٠	٦٤،١٧
کۆی گشتی	١٧٠	٩٨،٩٩

لەخشتەی (٢٢)دا جیاوازی نێوان ژنی ئیشکەرو ژنی ماڵەوە دەردەخات، کە (١٢٥)کەسیان و بەڕێژەی ٧٣،٥٢%ی نموونەی توێژینەوەکە بە بەڵێ وەڵێمیان داوەتەوە کە جیاوازییان هەیە لەگەڵ ئەو ژنانەی کە کارنەکەن، لەکاتێکدا (١٥)کەسیان و بەڕێژەی ٨،٨٢% بە نەخێر وەڵێمیان داوەتەوە، بەڵێم (٣٠)کەسیان و بەڕێژەی ١٧،٦٤% هەر وەڵێمیان نەداوەتەوە.

کەواتە ژنانی ماڵەوە ئەوانەی لە دەرەوەی خێزان کارێك ناکەن سەربەستییان کەمترە وەك لەو ژنانەی کە کاردەکەن و ئابووری خۆیان هەیە، کە زۆرجار هاوسەرەکانیان منەتی بەخێوکردنی خۆیان و منداڵەکانیان بەسەردا دەکەن و لەو ڕێگایەشەوە زیاتر کۆیلەیان دەکەن و چوارچێوەی ماڵەکانیان دەبێتە جۆرێك لە زیندان بۆیان، ئەمەش گریمانەی نۆیەمی توێژینەوەکەیە کە دەڵێت (ژنانی ئیشکەر جیاوازترو سەربەسترن وەك لەو ژنانەی کە کارناکەن).

خشتەی (٢٣)

کاردانەوەی هاوسەری لێتوێژراوان سەبارەت بە وازهێنان لە کارەکانیان نیشان دەدات

بە بۆچوونی تۆ ئەگەر واز لە کارەکەت بهێنیت کاردانەوەی هاوسەرەکەت چی دەبێت؟	ژمارە	رێژەی سەدی
وەڵام نەدراوەتەوە	٤٩	٨٢،٢٨
زۆر ئاساییەو هیچ کاردانەوەیەکی نابێت	٣٧	٧٦،٢١
بەهیچ شێوەیەك واز لە کارەکەم ناهێنم و گوێ بە کاردانەوەی ئەو نادەم هەرچییەك بێت.	١٧	١٠
ناتوانێت وەکو پێویستە خەرجی ماڵەوە دابین بکات.	٨	٧٠،٤
پێی ناخۆش دەبێت.	٨	٧٠،٤
هاوکاریم دەکات هەتا کارەکەم جێ نەهێڵم و لەسەر بەردەوام بم.	٦	٥٢،٣
تووڕە دەبێت ئەگەر بەبێ هۆ وازبهێنم	٦	٥٢،٣
هاوسەر مردوو	٦	٥٢،٣
هاوسەرەکەم حەزدەکات شانبەشانی ئەو کاربکەم	٥	٩٤،٢
باری ئابووری خێزانەکەم تێك دەچێت	٤	٣٥،٢
ئەگەر وازبهێنم لەوانەیە هاوسەرەکەم لەماڵ دەرم بکات.	٤	٣٥،٢
بەبێ موچەکەی من ناتوانین بژین	٣	٧٦،١
پێی خۆشە وازبهێنم بەڵام بە رەزیلی و زەلیلی دەژین	٣	٧٦،١
پێی خۆشە وازبهێنم لەبەرئەوەی منداڵەکان باشتر پەروەردە دەبن	٣	٧٦،١
ئەگەر وازبهێنم هاوسەرەکەم لێم دەدات	١	٥٨،٠
کۆی گشتی	١٧٠	٩٦،٩٩

هەروەك لە خشتەی (٢٣)دا دەردەکەوێت کە (٤٩)کەس لە نموونەی توێژینەوەکە بەرێژەی ٢٨،٨٢% وەڵێمی پرسیارەکەیان نەداوەتەوە، ئەم حاڵەتە لەچەند خشتەیەکی تریشدا دووبارە بۆتەوە کە بەیەکێك لە گرفتەکانی توێژینەوەکە ئەژمار دەکرێت، بەرای توێژەر هۆکاری ئەم حاڵەتە کەمی توێژینەوەی مەیدانییە لە قەزای کۆیە بەتایبەتی لەناو ڕەگەزی ژناندا، کە تارادەیەك بە نامۆی دەزانن بەشداری بکەن لە ڕاپرسی و لەم جۆرە توێژینەوانەدا، ئەمەش پێویستی بە چارەسەرە،و (٣٧)کەس و بەرێژەی ٢١،٧٦%ی لێتوێژراوان بەو شێوەیە وەڵێمی پرسیارەکەیان داوەتەوە کە ئەگەر لە کارەکەیان وازبهێنن لەلای هاوسەرەکانیان

ئاسـایی دەبێـت، دیـارە ئەمـەش پەیوەنـدی بـە گونجاندنیانـەوە هەیـە لەگـەڵ هاوسـەرەکانیان، لەکاتێکـدا (١٧)کەسـیان و بـەڕێژەی١٠% سـورن لەسـەر کـارکردن و دەوامەکـەیان و گـوێ بـە کاردانـەوەی هاوسـەرەکانیان نـادەن. زۆربـەی ژمـارەو ڕێژەکـانی تـری خشـتەکە بـاس لـە هاوکـاری هاوسـەرەکانیان دەکـات بـۆ کـارکردن، دیـارە ئەمـەش پاڵپشـتێکە بۆیـان و لەهـەمان کاتیشـدا قورسـایی و پێگـەی خۆیـان لـە خێزانەکانیانـدا دەسـەلمێنێت، کـە بەشـداری لـە بژێـوی و بـەڕێوەبردنی خێزانـەکانیان دەکـەن بۆیـە هاوسـەرەکانیان ئـاوا پشـتگیرییان دەکـەن، ئـەوەی شـایانی باسـە (ئەگـەر هـەر پیاوێـك زۆر لـە ژنەکـەی بکـات تـا واز لـە کارەکـەی بهێنێـت و ژنەکـەش ڕازی نـەبێت و هـەر سـووربێت لەسـەر کـارکردن ئـەوا ئـەو زۆرکردنـی پیـاوە دەچێتـە چوارچێـوەی تونـدوتیژی دژ بـە ژنـان و یاسـا لێپێچینـەوەی لەگەڵـدا دەکات و سزای بۆ ئەو توندوتیژییەش داناوە).

خشتەی (٢٤)

ڕای لێتوێژراوان سەبارەت بە کارکردنی ژن لە گشت کایەکاندا نیشان دەدات

ئایا پێت باشە ژنیش لەگشت کایەکانی کارکردن بەشداربێت و یەکسانی خۆی بسەلمێنێت؟	ژمارە	ڕێژەی سەدی
بەڵێ	١٥٤	٥٨،٩٠
نەخێر	١٤	٢٣،٨
وەڵام نەدراوەتەوە	٢	١٧،١
کۆی گشتی	١٧٠	٩٨،٩٩

لەخشـتەی (٢٤)دا ١٥٤ کـەس و بـەڕێژەی ٩٠،٥٨%ی نموونـەی توێژینەوەکـە بـە بـەڵێ وەڵێمـی پرسیارەکەیان داوەتـەوە، کـە ڕایـان لەسـەرەو پێیـان باشـە ژنـیش وەکـو پیـاو لـە گشـت کایـەکانی ژیانـدا کاربکـات و یەکسـانی خـۆی لـەو بـوارەدا بسـەلمێنێت، بـەڵێم (١٤)کەسـیان و بـەڕێژەی ٨،٢٣% بـە نـەخێـر وەڵێمیـان داوەتـەوەو بەهانەکانیشـیان ئـەوە بـووە کـە لـە ئیسـلامدا ژن هـەر ژنـەو پیـاو هـەر پیـاوەو هەریەکـەیان کـاری خـۆی هەیـە، هەنـدێك کـار بـۆ ژن نابێـت، ژن ناتوانێـت لـە هەنـدێك شوێندا کار بکات.

بـەڕای هەنـدێك لـە ئـابووری ناسـان (خوونـەریتی خێزانـی لـە هەنـدێك لـە خێزانەکانـدا ڕێگـرن لەبـەردەم کـاری ژنانـدا، کـە ئەمـەش قورسـاییەکی دارایـی زیـاتر دەخاتـە سـەر شـانی پیـاوو هـیچ لـە دەسـکەوتەکەی نامێنێتـەوە تـا پاشـەکەوتی بکـات و بـاری گـوزەرانی خێزانەکـەی پـێ باشـتر بکـات).

بــەڕای تــوێژەر ئــەو جــۆرە ژنانــە دیــارە بــە باشــی لــە ئــاینی پیــرۆزی ئیســلام نەگەیشـتوون، یـان تــەنها گوێبیسـتی چەنـد مامۆسـتایەکی ئـاینی بیرتەسـك بـوون، دەنـا (خەدیجــەی خێزانــی پێغەمبــەر (د. خ) بازرگــانی کــردووەو لــە فــەرمودەو ئــەدەبیاتی ئاینی ئیسلامدا زۆر باسکراوە).

هـەروەها ژمارەیـەکی تریـان لـەو (١٤)کەسـە نوسـیویانە کـە هەنـدێك کـار بـۆ ژن نابێـت، بـەبێ ئـەوەی ئـەو جـۆرە کارانـە دیـاری بکـەن، ئەگـەر مەبەسـتیان کـارە قورسـەکان بێـت کـە هێـزی ماسـولکەی پیـاوی پێویسـتە ئـەوا ئاگـاداری ئـەوە نـین کـە تـەکنۆلۆجیای نـوێ جێگـای ئـەو هێـزو بـازووەی گرتۆتـەوەو تـەنها پێویسـتی بـە هێـزی عەقڵــە، هــەروەها ژمارەیــەکی تریــان نوســیویانە: ژن ناتوانێــت لــە هەنــدێك شــوێندا کاربکـات، دیـارە ئـەوەش پەیوەنـدی بـە توانسـتەکانی ژنانـەوە نییـە، بـەڵکو کۆمەڵگـە ڕێ نـادات بەتایبـەتی لـە هەنـدێك لـە قـەزاو ناحیـەکان کـە هەنـدێك لـە پیـاوان زیـاتر لــەوانیتر کەوتونــەوە ژێــر کاریگــەری ئــەو کەســانەی کــە دەڵــێن: کــاری ژن لــە ماڵەوەیـە، دەنـا ژنـانی کـورد لـەدێر زەمانـەوە بەتایبـەتی لـە کۆمەڵگـەی گوندنشـینانداو لــە کایــەی ئــابووری کشــتوکاڵیداو شانبەشــانی پیــاوان کشــتوکاڵ و شــوانکارییان کـردووە، سـەرباری بـەڕێوەبردنی کاروبـاری مـاڵ و بـەخێوکردنی منداڵەکانیشـیان، کـە ئـەوە ئـەرکێکی قورسـەو ئـەوکات هـەر بـەوان کـراوە (کۆمەڵگـەش بـەڕێزەوە سـەیری ئــەو جــۆرە کارانــەی کــردووە). هــەروەها(بــارودۆخی مێژوویــی و کۆمەڵێیــەتی بــووە هـۆی سـەرهەڵدانی جۆرێـك لـە دابەشـبوونی کـار لـەنێوان پیـاوو ژنـدا، دابەشـبونێك دژ بــە کــاری ژنــان لــە بــواری ئــابووری و بەرهــەمهێنان و قازانجــدا، ئــەویش بــەهۆی چەنــد هۆکارێکــەوە بــووە، لەوانــە: پێگەیانــدنی کۆمەڵێیــەتی و پێگەیانــدنی ئــاینی و ڕۆڵــی جــۆری کارەکــەو شــیکردنەوەی دەروونــی و دەروازەی بــایۆلۆجی و چەنــد هۆکارێکی تر).

خشتەی (٢٥)

ڕای لێتوێژراوان سەبارەت بە سەربەخۆبوونی ئابووری ژنان نیشان دەدات

بەڕای تۆ سەربەخۆبوونی ئابووری ژن پێگەی لە خێزانەکەیدا بەهێزدەکات.	ژمارە	ڕێژەی سەدی
بەڵێ	١٠٤	١٧،٦١
تاڕادەیەك	١٠٨	٢٣،٢٨
نەخێر	١٤	٢٣،٨
وەڵام نەدراوەتەوە	٤	٣٥،٢
کۆی گشتی	١٧٠	٩٨،٩٩

لەخشتەی(٢٥)دا زۆرینەی نموونەی توێژینەوەکە بە بەڵێ وەڵیمی پرسیارەکەیان داوەتەوە، کە سەربەخۆیی ئابووری ژن پێگەی لە خێزانەکەیدا بەهێز دەکات کە ژمارەیان (١٠٤)کەس و بەڕێژەی ٦١،١٧% ، ئەمەش خاڵێکی ئەرێنیەو بەدیهێنانی یەکێك لە ئامانجەکانی توێژینەوەکەیە، لە کاتێکدا (١٤)کەسیان و بەڕێژەی ٨،٢٣% بە نەخێرو (٤٨)کەسی دیکەیان بەڕێژەی ٢٨،٢٣% بە تاڕادەیەك وەڵیمیان داوەتەوە، ئەمەش گریمانەی دەیەمی توێژینەوەکەیە کە دەڵێت (سەربەخۆیی ئابووری ژن پێگەی لە خێزانەکەیدا بەهێز دەکات).

خشتەی (٢٦)

هاوکاریکردنی هاوسەری لێتوێژراو لە کاروباری ماڵدا نیشان دەدات

ئایا هاوسەرەکەت لە ڕاپەڕاندنی کاروباری ماڵدا هاوکاریت دەکات؟	ژمارە	ڕێژەی سەدی
بەڵێ	٨٠	٠٥،٤٧
تاڕادەیەك	٤٩	٨٢،٢٨
نەخێر	٣٠	٦٤،١٧
وەڵام نەدراوەتەوە	١١	٤٧،٦
کۆی گشتی	١٧٠	٩٨،٩٩

لەخشتەی (٢٦)دا ٨٠ کەس و بەڕێژەی ٤٧،٠٥%ی نموونەی توێژینەوەکە بە بەڵێ وەڵیمیان داوەتەوە کە هاوسەرەکانیان لە ڕاپەڕاندنی کاروباری ماڵدا هاوکارییان دەکەن، لەکاتێکدا (٤٩)کەسیان و بەڕێژەی ٢٨،٨٢% بە تاڕادەیەك و (٣٠)کەسی تریان و بەڕێژەی ١٧،٦٤% بە نەخێر وەڵیمیان داوەتەو، ئەگەر هەردوو ژمارەو ڕێژەکەی بەڵێ و تاڕادەیەك کۆبکەینەوە دەکاتە (١٤٩)و بەڕێژەی ٨٧،٦٤% کە زۆرینەی نموونەی توێژینەوەکەیە، ئەوەمان بۆ دەردەکەوێت کە کارکردنی ژنان کاردەکاتە سەر هاوسەرەکانیان بە خۆگونجاندن لەگەڵیان و هاریکاری کردنیان بۆ بەردەوامبوون لە

کارەکانیان، بێگومان ئەمەش لەلایەك بەهۆی بەشداری ئەو ژنانەوەیە لە بژێوی خێزانەکانیان و ئاستی رۆشنبیری هەردووکیانە سەبارەت بەوەی کە هەردووکیان بەرپرسیارن لە بەڕێوەبردنی خێزانداو بەخێوکردن و پەروەردەکردنی منداڵەکانیان.

خشتەی (٢٧)

سەربەستی لێتوێژراوان لە کڕینی پێداویستیەکانی خۆیاندا نیشان دەدات

ئایا سەربەستیت لە کڕینی پێداویستیەکانی خۆتدا وەك ژنێك	ژمارە	ڕێژەی سەدی
بەڵێ	١٤٠	٣٥،٨٢
تاڕادەیەك	١٦	٤١،٩
نەخێر	١٤	٢٣،٨
کۆی گشتی	١٧٠	٩٩،٩٩

لەخشتەی (٢٧)دا ١٤٠ کەس و بەڕێژەی ٨٢،٣٥% بە بەڵێ وەڵێمیان داوەتەوە، سەبارەت بەوەی وەکو ژنێك سەربەستن لە کڕینی پێداویستییەکانی خۆیان،و (١٦)کەسی تریان و بەڕێژەی ٩،٤١% بە تاڕادەیەك و (١٤)کەسی تریان بەڕێژەی ٨،٢٣% بە نەخێر وەڵێمیان داوەتەوە. هەرچەندە مافی کڕینی جلوبەرگ و پێداویستی ژنان مافی زۆر سەرەتایی خۆیانە بەڵێم وەکو لە خشتەکەدا دەرکەوتووە (١٤)کەسیان ئەو مافە سەرەتاییەشیان لێ زەوتکراوەو پێیان ڕەوا نەبینراوە، بۆیە پێویستە ئەو ژنانەو ئەوانەش کە هاوشێوەی ئەوانن زیاتر خەباتی جێندەری خۆیان بکەن و ئەو مافانەش بسەننەوە، هەروەکو بێکەسی شاعیر دەڵێت (ماف دەسەنرێت، نادرێت). هەروەها (گۆڕانکاری لە دۆزی ژنی ئیشکەردا بەگشتی بزاوتی بونیاندگەریی ئاشکرا دەکات، زۆربوونی هەلی خوێندن و کارکردن و هۆشمەندی و هەستکردنی زیاتری بە دۆزەکەی بووە هۆی گۆڕانکاری لە بواری ئابووریدا، کە یارمەتیدا بۆ بەدەستهێنانی هێزو ئیعتباری کۆمەڵییەتی و چەند دەسکەوتێکی تر لە بوارەکانی تردا).

خشتەی (٢٨)

سنورداركردنی مافەكانی لێتوێژراوان لەلایەن هاوسەرەكانیانەوە نیشان دەدات

ئایا هەست دەكەیت كە مافەكانت لەلایەن هاوسەرەكەتەوە سنوردار كراوە؟	ژمارە	ڕێژەی سەدی
بەڵێ	٢٩	٠٥،١٧
تاڕادەیەك	٢٣	٥٢،١٣
نەخێر	١٠٥	٦٧،٦١
وەڵام نەدراوەتەوە	١٣	٦٤،٧
كۆی گشتی	١٧٠	٩٨،٩٩

لەخشتەی (٢٨)دا ٢٩كەس و بەڕێژەی ١٧،٠٥% بە بەڵێ وەڵێمی پرسیارەكەیان داوەتەوە كە مافەكانیان لەلایەن هاوسەرەكانیانەوە سنوردار كراوە، (٢٣)كەسیان و بەڕێژەی ١٣،٥٢% بە تاڕادەیەك وەڵێمیان داوەتەوە لە كاتێكدا زۆرینەیان بە نەخێر وەڵێمیان داوەتەوە كە ژمارەیان (١٠٥)كەس بووە بەڕێژەی ٦١،٦٧% ، بەڵێم (١٣)كەسیان پرسیارەكەیان ڕەت كردۆتەوە بەڕێژەی ٧،٦٤%.
بەڕای توێژەر ئەم سنووردار كردنی مافانە پەیوەندی بە نزمی ئاستی رۆشنبیری ئەو لێتوێژراوانەوە هەیە كە (٢٠)كەسیان نەخوێندەوارن و (٩)كەسیان تەنها خوێندەوارییان هەیەو (١٥)كەسیان تەنها بڕوانامەی سەرەتاییان هەیە وەكو لە خشتەی (٢)دا ڕوون كراوەتەوە.

خشتەی (٢٩)

ڕای لێتوێژراوان سەبارەت بە وازهێنان لە كارەكەیان نیشان دەدات

ئەگەر هاوسەرەكەت یان ئەندامانی خێزانەكەت داوات لێ بكەن واز لە كارەكەت دەهێنی؟	ژمارە	ڕێژەی سەدی
بەڵێ	٣٤	٢٠
نەخێر	١٣٠	٤٧،٧٦
وەڵام نەدراوەتەوە	٦	٥٢،٣
كۆی گشتی	١٧٠	٩٩،٩٩

ئەگەر لە خشتەی (٢٩) بڕوانین دەبینین (٣٤)كەس و بەڕێژەی ٢٠% لە نموونەی توێژینەوەكە بە بەڵێ وەڵێمی پرسیارەكەیان داوەتەوە لەكاتێكدا زۆرینەیان كە دەكاتە ١٣٠ و بەڕێژەی ٧٦،٤٧% بە نەخێر وەڵێمیان داوەتەوە بەڵێم (٦)كەسیان و بەڕێژەی ٣،٥٢% پرسیارەكەیان ڕەت كردۆتەوە. لەم خشتەیەدا ئەوەمان بۆ دەردەكەوێت كە زۆرینەی لێتوێژراوان ڕازی نین واز لە كارەكانیان

بهێنن ئەمەش خاڵێکی ئەرێنیە بۆیان کە دەتوانن بەهۆی کارەکانیانەوە و بەهۆی بەشدارییان لە بەڕێوەبردنی خێزانەکانیان ئاوا سورن لەسەر بەردەوامبوونیان لە کارەکانیان و ڕێ نادەن فشار بخەنە سەریان بۆ واز هێنان لێی.

بەڕای توێژەر وەکو لە خشتەی (١٥)دا ڕوون کراوەتەوە هۆکاری ڕازیبوون بە وازهێنان لە کارەکانیان دەگەڕێتەوە بۆ دڵنیانەبوون لە منداڵەکانیان کاتێك لەلای کەسانی تر جێیان دەهێڵن کە دێن بۆ سەر کارەکانیان، بەبوونی دایەنگەو باخچەی تەواو و پێویست لەڕووی ژمارەو کوالیتیەوە ئەم کێشەیە چارەسەر دەبێت.

خشتەی (٣٠)

ڕای لێتوێژراوان سەبارەت بە وازهێنان لە حاڵەتی باشبوونی گوزەرانیان نیشان دەدات

ئەگەر باری ئابووری خێزانەکەت باشتر ببێت ئایا واز لە کارەکەت دەهێنی؟	ژمارە	ڕێژەی سەدی
بەڵێ	٢٦	٢٩،١٥
نەخێر	١٤٠	٣٥،٨٢
وەڵام نەدراوەتەوە	٤	٣٥،٢
کۆی گشتی	١٧٠	٩٩،٩٩

لەخشتەی (٣٠)دا ٢٦کەس و بەڕێژەی ١٥،٢٩%ی لێتوێژراوان بە بەڵێ وەڵێمیان داوەتەوە، کە ئەگەر باری ئابوورییان باشتربێت واز لە کارەکانیان دەهێنن، بەڵێم زۆرینەیان کە دەکاتە (١٤٠)کەس و بەڕێژەی ٨٢،٣٥% وتویانە نەخێر، (٤)کەسیشیان وەڵامی پرسیارەکەیان نەداوەتەوە.

بەڕای توێژەر هۆکاری ئەم حاڵەتە (وازهێنان لە کارەکەیان) بۆ ئەوە دەگەڕێتەوە کە ژنانی لێتوێژراوان زۆربەی موچەکانیان بۆ بژێوی خێزانەکانیان خەرج دەکەن و بەشداری هیچ پرۆژەیەکی ئابووری ناکەن، بۆ وەگەڕخستنی بڕێك پارەو وەبەرهێنانی، جگە لەوەش تائێستا لە شارەکانی هەرێمی کوردستان بەگشتی و لە قەزاو ناحیەو گوندەکان بەتایبەتی پارە پاشەکەوت کردن و دانانی لە بانکەکاندا نەبۆتە دیاردە، لەکاتێکدا لەزۆربەی وڵاتانی پێشکەوتودا باوەو دیاردەیەو خەڵکان پارەکانیان لە بانکەکان دادەنێن، هەم بۆ پاراستنی و هەم بۆ وەبەرهێنانی، هۆکاری دانەنانی پارە لە بانکەکانی کوردستاندا هۆکارگەلێکی ڕامیاری و ئابووری و کۆمەڵایەتی ئاینی خۆی هەیە، هەروەها جێگیرنەبوونی باری ئاسایشی ولێت بۆ ماوەیەکی زۆرو نەبوونی متمانە لەلایەن دەسەلێتداران و دەوڵەمەندو سەرمایەدارەکان بە بانکەکانی کوردستان بەشێوەیەکی گشتی هەتا لەوانەوە خەڵکانی هاوڵاتی ئاسایی چاو لەوان بکەن و ڕوو لە بانکەکان بۆ ئەو مەبەستە بکەن، جگە لەوەش کەرتی تایبەت لە کوردستاندا هێشتا چالاك و کارا نییە، تا خەڵکان بۆ کارکردن ڕوویان تێ بکەن یان بەشداری لە کڕینی

پشکەکان بۆ هەمان مەبەست بکەن، جێگیربوونی ئابووری وڵات پشت بە جێگیربوونی باری سیاسی دەبەستێت و پێچەوانەکەشی هەروایە.

خشتەی (٣١)

پێشنیاری لێتوێژراوان سەبارەت بە سەربەخۆیی ئابووری ژنان نیشان دەدات

پێشنیاری بەڕێزت چییە سەبارەت بە سەربەخۆیی ئابووری ژنان و رۆڵیان لە بەهێزکردنی پێگەیاندن و گەشەپێدانی کۆمەڵگە.	ژمارە	رێژەی سەدی
شتێکی زۆرباشە.	١٢	٠٥،٧
ژن لە کۆمەڵگەدا بە تەواوەتی سەربەست نییە هەتا سەربەخۆیی ئابووری هەبێت.	٥	٩٤،٢
سەربەخۆیی ئابووری ژن پێویستە بۆ بەهێزکردنی پێگەی لە خێزانەکەیدا	٥	٩٤،٢
دەتوانێت لەهەموو بڕیارو پێشنیاری خێزانەکەی بەشداربێت	٤	٣٥،٢
بەڕادەیەك باشە چونکە ژن دەتوانێت بە ئارەزووی خۆی چاکەی پێ بکات و یارمەتی خەڵکانی هەژاری پێ بدات.	٤	٣٥،٢
دەبێتە یارمەتیدەری هاوسەرەکەی و منداڵەکانی و لەڕووی ئابووری و کۆمەڵایەتی و	٤	٣٥،٢
رۆشنبیرییەوە.		
ئەگەر ژن خاوەنی ئابووری خۆی بێت دەست لە مێردو براو خزم یان ناکاتەوە.	٤	٣٥،٢
کارکردنی ژن تەنها مەبەستەکەی ئابووری نییە بەڵکو سەلماندنی کەسایەتی خۆیەتی	٣	٧٦،١
پێم خۆشە ئاستی ئابووری و زانستی ژنان بەرزبێت بۆ گەشەپێدانی کۆمەڵگە	٣	٧٦،١
ژن رۆڵێکی گرنگی لە کۆمەڵگەدا هەیە چ وەکو دایك چ وەکو فەرمانبەر	٣	٧٦،١
پێویستە ژن و پیاو هەردووکیان هەوڵ بدەن بۆ سەربەخۆیی ئابووری خۆیان	٢	١٧،١
سەربەخۆیی ئابووری ژن لە توندوتیژی مێردو کەسوکاری دووری دەخاتەوە	٢	١٧،١
ژنانیش وەکو پیاوان توانایان هەیەو تەنانەت ژنی ئێستا زۆر لە	٢	١٧،١

پیاو ماندوتره		
ئەوانەی ژنی ماڵەوەشن هەر کاردەکەن، کاری ئەوان گرانترە بۆیە پێویستە موچە بۆ ئەوانیش دابین بکرێت.	٢	١٧،١
کارکردنی ژن پەیوەندییە کۆمەڵییەتییەکانی زیاتر دەکات و رۆشنبیرتر دەبێت	٢	١٧،١
وەڵام نەدراوەتەوە	١١٣	٤٧،٦٦
کۆی گشتی	١٧٠	٩٩،٦٦

هەروەك لە خشتەی (٣١)دا دەرکەوتووە (١١٣)کەس لە نموونەی توێژینەوەکە بەڕێژەی ٦٦،٤٧% وەڵێمی پرسیارەکەیان نەداوەتەوە، بەڵێم زۆربەی بڕگەکانی ترو بەتایبەت بڕگەی یەکەم بە زۆرباشە وەڵێم دراوەتەوە کە پێیان باشە ئافرەت خاوەنی ئابووری خۆی بێت و رۆڵیان هەبێت لە بەهێزکردن و پێگەیاندن و گەشەپێدانی کۆمەڵگەدا.

خشتەی (٣٢)

ڕای لێتوێژراوان سەبارەت بە مافە ڕامیارییەکانیان نیشان دەدات

ئەگەر بتەوێت بچیتە ناو پارتێکی سیاسی دیاریکراوەوە ئایا هاوسەرەکەت ڕازی دەبێت؟	ژمارە	ڕێژەی سەدی
بەڵێ	٢٦	٢٩،١٥
نەخێر	١٤٠	٣٥،٨٢
وەڵام نەدراوەتەوە	٤	٣٥،٢
کۆی گشتی	١٧٠	٩٩،٩٩

لەمیانەی سەرنجدان لە خشتەی (٣٢) کە تایبەتە بە مافە ڕامیارییەکانی لێتوێژراوان (١٢٣)کەسیان و بەڕێژەی ٧٢،٣٥% بە نەخێر وەڵێمیان داوەتەوە، کە ڕێیان پێ نادرێت بچنە ناو پارتێکی دیاریکراوەوە، بەڵێم (٣٣)کەسیان و بەڕێژەی ١٩،٤١% وتویانە بەڵێ، لەکاتێکدا (١٤)کەسیان و بەڕێژەی ٨،٢٣% وەڵێمی پرسیارەکەیان نەداوەتەوە.

بێگومان بەشداریکردنی سیاسی ژنان لە ژیانی سیاسیدا پەیوەندداره بە بارودۆخ و ئاستی تێگەیشتنەکانی تاك و پێشکەوتنی کۆمەڵگەوە، ئەمە جگە لەوەی لەهەمووی گرنگتر پەیوەندی بە پەیڕەوکردنی بنەماکانی دیموکراسیەتەوە هەیە، کە تاچەند تاکەکانی ئەو

کۆمەڵگەیە هەڵگری ئەو سیستمەن، ئەمەش گریمانەی یانزەهەمی توێژینەوەکەیە کە دەڵێت (کارکردنی ئافرەت پەیوەندی هەیە بە پیادەکردنی مافە ڕامیارییەکانیان).

خشتەی (٣٣)

ڕای لێتوێژراوان سەبارەت بە خۆپاڵاوتنیان بۆ پەرلەمان نیشان دەدات

ئەگەر بتەوێت خۆت بۆ پەرلەمانی کوردستان یان پەرلەمانی عێراق بپاڵێویت ئایا هاوسەرەکەت ڕازی دەبێت؟	ژمارە	ڕێژەی سەدی
بەڵێ	٥٥	٣٥،٣٢
نەخێر	٩٥	٨٨،٥٥
وەڵام نەدراوەتەوە	٢٠	٧٦،١١
کۆی گشتی	١٧٠	٩٩،٩٩

ئەگەر بڕوانینە خشتەی (٣٣) کە بۆ هەمان مافی ڕامیارییە کە لە خشتەی (٣٨)دایە دەبینین ڕێپێدانەکانی هاوسەرەکانیان گۆڕانی بەسەردا هاتووە، کە (٥٥)کەسیان و بەڕێژەی ٣٢،٣٥% ڕازی بوون کە ژنەکانیان خۆی بۆ پەرلەمانی کوردستان یان عێراق بپاڵێوێت، لەهەمان کاتیشدا ژمارەی ئەوانەی کە لە خشتەی (٣٨)دا بە نەخێر وەڵێمیان داوەتەوە لە (١٢٣)کەسەوە کەمی کردووە بۆ (٩٥)کەس و بەڕێژەی ٨٨،٥٥%.

بەڕای توێژەر هۆکاری ئەم جیاوازییەش بۆ هاندەری ماددی دەگەڕێتەوە، کە مووچەو امتیازاتی ئەندامێکی پەرلەمان زۆر زیاترە لە موچەی فەرمانبەرێك یان مامۆستایەك، ئەمە سەرەڕای گەشکردن بۆ دەرەوەی ولێت و ئیفادکردن، دوای تەواوبوونی چوار ساڵەکەی ئەندامێتی لە پەرلەمان بە موچەی وەزیر خانەنشین دەکرێن کە لە کەم ولێتی دونیادا سیستمی ئاوها هەیە، جگە لەوەش ئاستی زانستی و رۆشنبیری لێتوێژراوان خۆیان هۆکارێکە بۆ پیادەکردنی مافە ڕامیارییەکانیان، بەو شێوەیەی کە لەو (٣٣)کەسەی لە خشتەی (٣٨)دا بە بەڵێ وەڵێمیان داوەتەوە (٢٥)کەسیان بڕوانامەی بەکالۆریۆس و ئەوانیتر دبلۆم و ئامادەیین، کەواتە بەدەستهێنانی بڕوانامەی زانکۆ ئامرازێکە بۆ خۆ رۆشنبیرکردن و هۆکارێکیشە بۆ زیاتر سەربەست بوونی ژن لە خێزانەکەیداو تەنانەت مافی ڕامیاریشی دەبێت و دەتوانێت و پیادەی بکات و بچێتە ناو پارتێکی دیاریکراوەوە خۆشی بۆ پەرلەمان کاندید بکات.

خشتەی (٣٤)

ڕای لێتوێژراوان سەبارەت بە سەفەرکردن بەتەنها نیشان دەدات

ئەگەر بتەوێت بەبێ هاوسەرەکەت بۆ دەرەوەی وڵات سەفەر بکەیت بە مەبەستی (حەج، عەمرە، خوێندن، گەشتوگوزار، چارەسەری نەخۆشی) ئایا ڕازی دەبیت؟	ژمارە	ڕێژەی سەدی
بەڵێ	١١٣	٤٧،٦٦
نەخێر	٤٧	٦٤،٢٧
وەڵام نەدراوەتەوە	١٠	٨٨،٥
کۆی گشتی	١٧٠	٩٩،٩٩

ئەگەر بڕوانینە خشتەی (٣٤) کە دواپرسیارو دوا خشتەی توێژینەوەکەیە تایبەتە بە مافی سەفەرکردنی ژنانی لێتوێژراوان، (١١٣)کەسیان و بەڕێژەی ٦٦،٤٧% بە بەڵێ وەڵێمیان داوەتەوە کە هاوسەرەکانیان ڕازی دەبێت ئەگەر بۆ دەرەوەی وڵات سەفەربکەن، بەڵام زۆرینەیان سەفەرکردنەکانیان بۆ حەج و عەمرە یان بۆ چارەسەری نەخۆشی دیاریکردووە، لەکاتێکدا (٤٠)کەسیان و بەڕێژەی ٢٧،٦٤% بە نەخێرو (١٠)کەسی تریان بەڕێژەی ٥،٨٨% هەر وەڵێمی پرسیارەکەیان نەداوەتەوە، دیارە لەلایان زۆر نامۆ بووە.

ئەنجامەکانی توێژینەوەکە

ئەنجامی تەوەری یەکەم / زانیارییە گشتییەکان:

١.- زۆرترین ناوندی تەمەن ناوەندی (٣٠-٣٣)ساڵییە کە ژمارەی لێتوێژراوان ٣٧ و بە ڕێژەی ٢١. ٧٦ % ، دوای ئەو ناوەندی (٢٦-٢٩) ساڵییە ٣٣و بەڕێژەی ١٩. ٤١% و دواتر (٣٢-٣٧) ساڵییە ٢١و بە ڕێژەی ١٢. ٣٥% ، ئەگەر هەرسێ ناوەندەکە وەربگرین دەکاتە ٩١ لێتوێژراو لەکۆی گشتی ١٧٠ ، کە ڕێژەکەیان دەکاتە ٥٣. ٥٢% و دەکاتە نیوەی زیاتری لێتوێژراوان ، کەبە توێژێکی گەنج ئەژمار دەکرێن و توێژی کارکردن و بەرهەمهێنانە ، کەئەوەش بەباشی و خاڵێکی ئەرێنی بۆ دامەزراوەکانی لێتوێژراوان ئەژمار دەکرێت ، بەتایبەتی کە زۆربەیان مامۆستای دواناوەندین کە ئەو پیشەیە پێویستی بەو تەمەن و بەو ماندووبوونە هەیە.

٢. سەبارەت بە بڕوانامەو ئاستی زانستی لێتوێژراوان زۆربەیان بڕوانامەی بەکالۆرۆسیان هەیە ، ٧٨ و بەڕێژەی ٤٥. ٨٨% ، کەلەو ژمارەیە زۆربەیان مامۆستای دواناوەندین ، دوای ئەوانیش ٢٠ کەس و بەڕێژەی ١١. ٧٦% نەخوێندەوارن ، کە ئەوانیش زۆربەیان کارگوزاری فەرمانگەکانن ، وئەوانەی کە فەرمانبەرن بڕوانامەکانیان لە نێوان سەرەتایی و دبلـــــــــۆم دان ، هـــــــــەروەکو لەخشـــــــــتەی (٢)دا خراوەتـــــــــە ڕوو.

٣. زۆربەی لێتوێژراوان شارنشینن ، کە جگە لە (٤) کەسیان کە دانیشتووی گوندن ئەوانی تر دانیشتووی ناوەندی قەزای کۆیەن.

٤.- زۆربەی لێتوێژراوان لە خانووی خۆیاندان (١١٥) و بە ڕێژەی ٦٧. ٦٤% ، بەڵام (٤١) یان و بەڕێژەی ٢٤. ١١% کرێ نشینن ، کەلەچاو ئەو مووچە کەمەی کە وەریدەگرن بە هەژار ئەژمار دەکرێن ، کەبەرزترین مووچەی مانگانە لە ٢٠٠٠٠٠ دینارەوە دەستپێدەکات (مووچەی بنەڕەتی) تادەگاتە ١٧٠٩٠٠٠ دینار (کۆی مووچە) هەروەکو لەخشتەی (٧) دا دەرکەوتووە.

تەوەری باری کۆمەڵایەتی:

٥. زۆربەی زۆری لێتوێژراوان خێزاندارن (١٦٣) و بەڕێژەی ٩٥. ٨٨% ، و(٦) حاڵەتی هاوسەر مردوو هەیە ، تەنها ١) حاڵەتی جیابوونەوە هەیە ، جیابوونەوەی ژن ومێرد لەیەکتری لەئەنجامی کێشە خێزانییەکان و نەگونجاندنیان پێکەوە لەشارەکان زۆرترە وەك لەقەزاو ناحیەکان ، کە کۆنترۆڵی نافەرمی بەتایبەتی ئاین و کلتور لەو ناوچانە زیاتر ڕێگرە لە جیاوونەوەو هەڵوەشانەوەی خێزان وەك لەشارە گەورەکان.

٦. چواریەك زیاتری خێزانی لێتوێژراوان خێزانی ناوکین (دایك وباوك و دوو منداڵ) ، (٤٣) خێزان و بەڕێژەی ٢٥. ٢٩% ، وپلەی دووەم ئەو خێزانانەن کە تەنها (١) منداڵیان هەیە ژمارەیان (٣٦) و بەڕێژەی ٢١. ١٧% ، کەواتە ئەو خێزانانەی کە ژن وپیاو پێکەوە

کاردەکەن ناتوانن منداڵی زۆریان ببێت ، کەئەمەش جێبەجێکردنی بەرنامەی ڕێکخستنی خێزانە.
٧. سەبارەت بەجیاوازی تەمەنی لێتوێژراوان و هاوسەرەکانیان (٢٨) کەسیان و بەڕێژەی ١٦. ٤٧% تەنها دوو ساڵ هاوسەرەکانیان لەخۆیان گەورەترن ، بەڵام ئەوانەی (١) ساڵ گەورەترن (٢٤) و بەڕێژەی ١٤.
٨. ١١% و ئەوانەی تەنها (٣) ساڵ گەورەترن ژمارەیان (١٩) و بەڕێژەی ١١. ١٧% و ئەوانەی (٤) ساڵ لەخۆیان گەورەترن (٢٣) کەس و بەڕێژەی ١٣. ٥٢% ، کەواتە هەموو ئەو ژنانەی کە هاوسەرەکانیان لە نێوان (١-٤) ساڵ لە خۆیان گەورەترن ژمارەیان (٩٤) وبەڕێژەی ٥٥. ٢٩% ، کە نیوەی زیاتری کۆی لێتوێژراوانن ، وەکو لەخشتەی (١٠٩) دا خراوەتەڕوو ، ئەمەش دەرئەنجامی کارکردنی ژنانە ، کە کچان کاتێك هاوسورگیری دەکەن ئەگەر خاوەنی مووچەو ئابووری خۆیان بن دەتوانن بە هاوسەری گونجاو لەڕووی تەمەنی خۆیانەوە ڕازی بن ، نەك جیاوازییەکی زۆر کە لەناو ژنانی ماڵەوەدا بەدیدەکرێت. –
٩. زۆربەی زۆری لێتوێژراوان (١٥٦)و بەڕێژەی ٩١. ٧٦% جگە لەخۆیان و هاوسەرەکانیان و منداڵەکانیان کەسە تر لەگەڵیان ناژین ، ئەم حاڵەتەش بەوە لێکدەدرێتەوە کە ئەو خێزانانەی ژن ومێرد هەردووکیان کاردەکەن ناتوانن کەسی تر لە خۆبگرن ولەگەڵیان بژین ، کەواتە هۆکاری ژن ومێردو جۆرو شێوازی نیشتەجێبوونیان هۆکارێکن بۆئەو حاڵەتە ، هەروەکو لەخشتەی (١١)دا ڕوونکراوەتەوە.
١٠. -زۆرینەوەی زۆری لێتوێژراوان (١٦٠) و بەڕێژەی ٩٤. ١١% تەنها یەك شوویان کردووەو بەردەوام لەگەڵ هاوسەرو منداڵەکانیان پێکەوە دەژین ، وئەوانەی شوویەکی تریان کردۆتەوە لەبەر هەر هۆکارێك بووبێت تەنها (١٠)کەسن وبەڕێژەی ٥. ٨٨% ، ئەمەش ئەوە دەردەخات کە جیابوونەوەی ژن ومێرد لەیەکتری لەقەزاو ناحیەو گوندەکان کەمترە وەك لە شارەکان ، هەروەکو لە خشتەی (١٢)دا نیشاندراوە.
١٠- (١٤) لێتوێژراوو بەڕێژەی ٨. ٢٣% وتوویانە کە هاوسەرەکانیان ژنی بەسەرهێناون و (٨) لەو ژنانە هێشتا لەگەڵ هاوسەرەکانیان دەژین ، دیاردەی ژن هێنانەوەی دووەم (فرەژنی) لەقەزاو ناحیەو گوندەکان زۆرترە وەك لەشارەکان ، لەو ناوچانە پیاوانی ئاینی وکلتوری خێڵ کارئاسانی بۆئەوجۆرە پیاوانە دەکەن کە دەیانەوێ ژنێکی تر بهێننەوە، بەهۆی دەوڵەمەندبوونیان یان بەدەستهێنانی پلەوپایەی کۆمەڵایەتی ، یان تەنها بۆ پیادەکردنی پیاوسالاری ، ئەو دیاردەیە لەناو ژنانی مووچەخۆرو خاوەن ئابووری خۆیان کەمترە وەك لە ژنانی ماڵەوە ، هەروەکو لەخشتەی (١٣-١٤)دا ڕوونکراوەتەوە.

١١. له كۆی لێتوێژراوان تەنها (٣٢) یان و بەڕێژەی ١٨. ٨٢% منداڵەكانیان لە دایەنگەو باخچە دادەنێن كاتێك دەچن بۆ سەركارەكانیان ، ، و (٣٥)یان و بەڕێژەی ٢٠. ٥٨% منداڵیان نییە، ئەوانەی تر كە ماونەتەوە (١٠٣) و بەڕێژەی ٦٠. ٥٨% منداڵەكانیان لەلای كەسوكاری خۆیان و كەسوكاری مێردەكانیان دادەنێن، ئەمەش كێشەی بۆ لێتوێژراوان دروستكردووە و ژمارەیەكیان وتوویانە ئەگەر لەبەر بژێوی خێزانەكانیان نەبوویایە وازیان لە كارەكانیان دەهێنا ، بۆخزمەت وبەخێوكردنی منداڵەكانیان، هەروەكو لەخشتەی (١٥)دا ڕوونكراوەتەوە.

١٢.- نیوەی زیاتری لێتوێژراوان (٥٣) و بەڕێژەی ٣١. ١٧% وتوویانە مووچەكانیان بۆ بژێوی خێزانەكانیان خەرجدەكەن، وئەوانی تر وتوویانە بە سەلماندنی خودی خۆیان و پێگەیان لەخێزانەكەیانداو بۆ كاركردنی شانبەشانی پیاوو بۆ سەلماندنی ئەو ڕاستییەی كە ژنیش هیچی لە پیاو كەمتر نییە پلان بۆ خەرجكردنی مووچەو داهاتەكانیان دادەنێن، خشتەی (١٦) ئەم حاڵەتەی ڕوونكردۆتەوە.

١٣ . - (١٤١)كەس و بەڕێژەی ٨٢. ٨٩% ی لێتوێژراوان خۆیان وهاوسەرەكانیان كاردەكەن ، وجگە لە كاری هەردوكیان هیچ داهاتێكی تریان نییە ، كاركردنی ژن وپیاو لە خێزاندا پێكەوە دەبێتە باشتركردنی باری ئابووری خێزانەكەو پلاندانانی زیاتر بۆدواڕۆژێكی باشتری منداڵەكانیان.

١٤.- سەرەڕای ئەوەی زۆربەی لێتوێژراوان بەهۆی بەشداریكردن لەبژێوی خێزانەكانیان نەیانتوانیوە بڕە پارەیەك بۆخۆیان پاشەكەوت بكەن ولەبوواری وەبەرهێنان بەگەڕی بخەن ، بەڵام ڕێژەی (٢١/٣٧. ٧٦%)ئوتومبیلیان بەناوەیەو هاتوچۆی خۆیان ومنداڵەكانیانی پێدەكەن ، (١٤/٤٢. ١١%) خانوی خۆیانە ، و(٨/١٥. ٨٢%)زەوی وزاریان بۆجێماوە ، (٦/١١. ٤٧%)ئوتومبیل وخانوو بەیەكەوە دوكان ومولكی تریان هەیە ، ئەمانەش زیاتر پێگەیان لە خێزانەكەیاندا بەرز ڕادەگرێ وسەربەست تر دەبن وەك لەژنانی بێدەرامەت.

١٥ . - (١٠٧)كەس وبەڕێژەی ٦٢. ٩٤% خۆیان وهاوسەرەكانیان دەسەڵاتی بڕیاردانیان هەیە، (٢٢) كەس وبەڕێژەی ١٢. ٩٤% خۆیان وهاوسەرەكانیان ومنداڵەكانیان بەهاوبەشی هەموویان ئەو بڕیارە خێزانییانە دەدەن وخاڵێكی باشە بۆ پەروەردەكردنی منداڵەكانیان لەوبارەیەوە، هەروەكو لە خشەی (٢٣)دا ڕوونكراوەتەوە.

١٦. زۆرینەی زۆری لێتوێژراوان (١٢٨) كەس وبەڕێژەی ٧٥. ٢٩% خۆیی وهاوسەرەكەی بڕیار لە وەچەخستنەوە لە خێزانەكەدا دەدەن، ئەم حاڵەتەش پێگەی ژن لە خێزانەكەیدا بەرز ڕادەگرێ وبەهۆی داهاتەكانیانەوە دەتوانن لە گشت كاروباری خێزانەكانیان بەشداری كارا بكەن، هەروەكو لەخشتەی (٢٤)دا ڕوونكراوەتەوە.

١٧.- سەبارەت بەشوێنی نیشتەجێبوون (١١٢) كەس وبەڕێژەی ٦٥. ٨٨% لێتوێژراوان وتوویانە كە خۆی وهاوسەرەكەی شوێن وجۆری نیشتەجێبوون دیاریدەكەن ، وئەوانەی كە ڕێ بە منداڵەكانیشیان دەدەن لەو بڕیارەدا بەشداری بكەن ژمارەیان (٤٠) كەس وبەڕێژەی ٢٣. ٥٢% ، تەنها (٨) وبەڕێژەی ٤. ٧٠% هاوسەرەكە بەتەنها خۆی ئەو بڕیارە دەدات ، ئەمەش خاڵێكی ئەرێنییەو سەربەستی ژنان وپیادەكردنی دیموكراسی لە بڕیاردان لە خێزانەكانیاندا دەردەخات ، هەروەكو لە خشتەی (٢٥)دا نیشاندراوە ، هەروەها (١٤٢) كەس وبەڕێژەی ٨٣. ٥٢% ی لێتوێژراوان وتوویانە كە سەربەستن لەسەردانی خزم وهاوڕێكانیاندا و(٢٢) كەس وبەڕێژەی ١٢. ٩٤% وتوویانە تاڕادەیەك وتەنها (٦) كەسیان وتوویانە كە سەربەستنین لەو سەردانانەدا ، بەگوێرەی ڕای زۆربەی لێتوێژراوان (٧٣/١٢٥. ٥٢%) ژنانی ماڵەوە ئەوانەی لەدەرەوەی خێزانەكانیان كارێك ناكەن وداهاتیان نییە سەربەستییان كەمترە وەك لەو ژنانەی كە كاردەكەن وخاوەنی ئابووری خۆیانن ، هەروەكو لە خشتەی (٢٧)دا خراوەتەڕوو.

١٨.- بەڕای زۆربەی لێتوێژراوان هاوسەرەكانیان هانیاندەدەن بۆ بەردەوامبوون لە كارەكانیاندا ولەبەرئەوەی بەشدارییەكی كارایان هەیە لە بژێوی خێزانەكانیاندا وبەبێ مووچەكانیان ناتوانن بژین ، ئەمەش ڕۆڵی گرنگ وپێگەی چەسپاوی ئەوان لەئاست هاوسەرەكانیان دەردەخات ، هەروەكو لەخشتەی (٢٨)دا نیشاندراوە.

١٩.زۆرینەی زۆری لێتوێژراوان (١٥٤) وبەڕێژەی ٩٠. ٥٨% پێیانباشە ژنیش لە گشت كایەكانی كاركردندا بەشداربێت ویەكسانی خۆی بسەلمێنێ ، بەڵام (١٤) كەسیان وبەڕێژەی ٨. ٢٣% بە نەخێر وەڵامیانداوەتەوە وبەهانەشیان ئەوەبووە كە هەندێ كار و هەندێ شوێن بۆ ژن شیاو نییە.

٢٠ . - (١٠٤)كەس وبەڕێژەی ٨٩. ٤١% ی لێتوێژراوان بەبەڵێ و بە تاڕادەیەك وەڵامی ئەو پرسیارەیان داوەتەوە كە ئایا سەربەخۆبوونی ئابووری ژن پێگەی لە خێزانەكەیدا بەرزدەكاتەوە؟ ، بەڵام (١٤) كەسیان وبەڕێژەی ٨. ٢٣% بە نەخێر وەڵامیانداوەتەوە.

٢١.- ڕێژەی (٨٥/١٢٩. ٨٨%) ی لێتوێژراوان بە بەڵێ وبە تاڕادەیەك وەڵامی ئەو پرسیارەیان داوەتەوە كە ئایا هاوسەرەكەت لەڕاپەڕاندنی كاروباری ماڵدا هاوكاریت دەكات ؟ بەڵام (٣٠) كەسیان وبەڕێژەی ١٧. ٦٤% بە نەخێر وەڵامیانداوەتەوە ، ئەم حاڵەتەی دوواییش بەوە لێكدەدرێتەوە كە ئەو جۆرە هاوسەرانە زیاتر كەوتوونەتە ژێركاریگەری كلتوری خێڵەوە ، كە پێیانوایە هاریكاری ژنەكانیان لەكاروباری ماڵدا بۆ ئەوان ناشێت وتەنها كاری ژن خۆیەتی ، ئەم حاڵەتانە لەخشتەكانی (٣٠-٣١)دا نیشاندراوە.

٢٢. - (١٥٦) كەس وبەڕێژەی ٩١. ٧٦% ی لێتوێژراوان وتوویانە كە سەربەستن لەكڕینی پێداویستییەكانی خۆیاندا وەكو ژنێك ، بەڵام (١٤) كەسیان وبەڕێژەی ٨. ٢٣% بە

نـەخێر وەڵامیانداوەتـەوە ، هـەروەها (٢٩) ی تریـان وبـەڕێژەی ١٧. ٠٥% وتوویانـە کـە مافـەکانیان لەلایـەن هاوسـەرەکانیانەوە سنووردارکراوە ، هـەروەکو لـە خشـتەکانی (٣٢-٣٣)دا خراونەتەڕوو.

٢٣.-ڕێـژەی (٧٦/١٣٠. ٤٧%) ی لێتـوێژراوان وتوویانــە کــە بــەهیچ شـێوەیەك واز لــەکارەکانیان نــاهێنن وسـوورن لەسـەری ، ئەگـەر هاوسـەرەکانیان ، یـان ئەنـدامانی خێزانـەکانیان داوایـەکی وایـان لێبکـەن ، بـەڵام (١٥/٢٦. ٢٩%)یان وتوویانـە ئەگـەر بـاری ئـابووری خێزانـەکانیان باشـتر ببێـت واز لـەکارەکانیان دەهێـنن وخـەریکی پـەروەردەکردنی منداڵـەکانیان دەبـن ، ئەمـەش ئـەوە دەردەخـات کـە لێتوێژراوان هـەردوو بووارەکـەیان لـەلا گرنگـەو دەیانـەوێ هـەردوو ڕۆڵ وبەرپرسـیارێتییەکە ببیـنن (کـارکردن وپـەروەردەکردنی منداڵ)، هەروەکو لەخشتەکانی (٣٤-٣٥) نیشاندراون.

٢٤.- ســەبارەت بەمافــە رِامیارییــەکانی لێتــوێژراوان زۆرینــەیان وتوویانــە کــە هاوسـەرەکانیان ڕێیانپێـدەدەن بچنـە نـاو پـارتێکی سیاسـی دیـاریکراوەوە (٧٢/١٢٣. ٣٥%) ، بەڵام (٣٣) کەسیان و بەڕێژەی ١٩. ٤١% بەبەڵێ وەڵامیانداوەتەوە.

٢٥. سـەبارەت بــە مــافی ســەفەرکردنی لێتــوێژراوان بــۆ دەرەوەی وڵات (١١٣) کــەس وبـەڕێژەی ٦٦. ٤٧% بەبــەڵێ وەڵامیانداوەتــەوە کــە هاوســەرەکانیان ڕێیانپێـدەدەن بـۆ سـەفەرکردن، بـەڵام بـۆ مەبەسـتی حـەج وعـەمرە ، یـان بـۆ چارەسـەرکردنی نەخۆشـی ، وئـەوانی تر بـە نـەخێر ، یـان هـەر وەڵامـی پرسیارەکەیان نەداوەتـەوە، هـەروەکو لەخشـتەی (٤٠)دا نیشاندراوە.

پێشنیارەکان

مەبەسـتی زیـاتر کـاراکردنی ڕۆڵـی ئافرەتـان لـەبواری کارکردنـداو چەسـپاندنی پێگـەیان لەخێزانداو دواتر لەکۆمەڵگەدا چەند پێشنیارێك دەخەینەڕوو، بەهیوای جێبەجێکردنیان:

١. هاندانی ئافرەتان بەگشتی و ژنان بەتایبەتی بۆ چوونە ناو زیاتری کایەکانی کارکردنەوە، چ لەکەرتی گشتی (حکومی)و چ لە کەرتی تایبەتیدا، تابتوانن پێگەی خۆیان لەنێو خێزانەکانیان و لەنێو کۆمەڵگە بەرز ڕاگرن و لەگەڵ هاوسەرەکانیان و بەشدارو هاوبەشی ژیانی خێزانی بن.

٢.- لەلایەن دامەزراوەکانی حکومەت و کەرتی تایبەتیشەوە کارئاسانی بکرێت بۆ کارکردنی ژنان و ئەو برگەو مادده یاساییانەی کە ڕێگرن لەو بارەیەوە لاببرێن یان هەموار بکرێنەوە.

٣.- پێشنیار دەکەین بۆ گشت دامەزراوەو فەرمانگەو خوێندنگەیەك و لەگشت ئەو شوێنانەی کە ژنان کاری تیادا دەکەن دایەنگەو باخچەی ساوایانی تیادابێت، بۆ دانانی منداڵەکانیان تیایاندا لەکاتی کارکردن و دەوام کردنیاندا.

٤.- کارئاسانی بکرێت لەلایەن ئەو شوێنانەی کە ژنان کاری تیادا دەکەن بۆ گواستنەوەیان (هێنان وبردنیان) بە ئۆتومبیلی فەرمانگەکان.

٥.هاندانی ئافرەتان و ژنان بۆ زیاتر خۆڕۆشنبیرکردنیان بەو شێوەیەی کە کارکردن بکەنە ئامرازو ئامانجی ژیانیان،و هەوڵبدەن لە گشت ئەو بوارانەی کە پیاوان کاری تیادا دەکەن ئەوانیش ڕوی تێبکەن و داوای کاربکەن و بیسەلمێنن کە ژنیش هیچی لەپیاو کەمتر نییە و نابێت هیچ جۆرە کارێك بەڕوویاندا دابخرێت. بەو بیانوەی کە هەندێ کار هێزو بازووی پیاوی دەوێت، تەکنۆلۆژیای پیشەسازی وخزمەتگوزاری ئەو جیاوازییەی نەهێشتووە.

٦.- هۆیەکانی ڕاگەیاندن ڕۆڵی کارایان هەبێت لە ڕۆشنبیرکردنی ئافرەتان، ژنان لە چوونە مەیدانی کارکردن، کە ئەوانیش تاکێکی کۆمەڵگەن و نابێت لەماڵەوە بێکار دابنیشن و گۆشەی چێشتخانەی ماڵەکانیان ببێتە زیندان بۆیان، بەتایبەتی ئافرەتان و ژنانی شارۆچکەو گوندەکان.

٧.- پێشنییار دەکەین بۆ ڕێکخراوەکانی کۆمەڵگەی مەدەنی کە کاروچالاکییەکانیان لە شارۆچکەو گوندەکان زیاتر ئەنجامبدەن و ئافرەتان و ژنان ئامرازو ئامانجیان بێت، لە ڕۆشنبیرکردنیان سەبارەت بە بەدەستهێنانی گشت مافەکانیان و ڕزگاربوونیان لە پاشکۆیی ئابووری باوك و براو هاوسەرو خزم وکەسوکار.

٨.- پێشنیار دەکەین بۆ دامەزراوە ئاینیەکان، مامۆستایان و پێشەوایانی ئاینی کە لەڕوانگەی ڕاستەقینەی ئاینەوە بەتایبەتی ئاینی پیرۆزی ئیسلام کە ئافرەتان و ژنان ئامرازو ئامانجیان بێت بۆ زیاتر رۆشنبیرکردنیان سەبارەت بە داواکردنی مافەکانیان و جێبەجێکردنی ئەرکەکانیان،کە ئەوان نیوەی کۆمەڵن و دایکی نیوەکەی تریشن، بەو پێیەی کە ئاینی پیرۆزی ئیسلام ڕێ لەکارکردنی ژنان ناگرێت، هەروەها داوا لە مامۆستایان دەکەین لەمیانەی وتارەکانیان بەتایبەتی وتاری ڕۆژانی هەینی کە پیاوان زیاتر ڕۆشنبیر بکەن

سەبارەت بە ڕێدان بە ژن و خوشك و كچەكانیان بۆ كاركردن لە بوارەكانی ژیانداو هاوكاریان بن بۆ بەڕێوەبردنی ماڵ و منداڵەكانیان.

٩. پێشنیار بۆ وەزارەتی پەروەردەو خوێندنی باڵا دەكەین كە هەوڵی جدی بدەن بۆ نەهێشتنی واز هێنانی كچان و ژنان لە خوێندن و پێشكەشكردنی كارئاسانی بۆیان تاپرۆسەی خوێندن تەواوبكەن، بڕوانامەو توانستەكانیان بەكاربهێنن بۆ پەیداكردنی كارو بەشداریكردن لە بودجەی خێزانەكانیان و بودجەی گشتی وڵاتدا،كە ئەوان نیوەی كۆمەڵن و دەتوانن وڵات لەهەموو ڕوویەكەوە بەرەو پێش ببەن.

پوختەی توێژینەوەكە سەربەخۆیی ئابووری ژن وپێگەی لەخێزانەكەیدا

توێژینەوەیەکی مەیدانی سۆسیۆلۆجیە لەقەزای کۆیە

ئەم توێژینەوەیە هەوڵدەدات پەیوەندی نێوان ئابووری ژن و پێگەی لە خێزانەکەیدا بزانێت، سەبارەت بە بەشداریکردن لە بڕیارە خێزانییەکاندا، کە گرنگی خۆی هەیە لە جێبەجێکردن و سەپاندنی ئیرادەی خۆی و کاریگەری لە بوارە جیاجیاکانی ژیاندا، پێشکەوتنی کۆمەڵگە پەیوەستە بە کاریگەری ئەو بڕیارانەی کە تاکەکان لە بونیادی دامەزراوە کۆمەڵایەتییە جیاوازەکاندا دەیدەن، ئەو بڕیارانەش دەرئەنجامی پێگەیاندنی تاك وڕۆشنبیری و شارەزاییەکانی خودی خۆیەتی لە ژیاندا.

گرنگی ئەم توێژینەوەیە لەوەدایە کە هەوڵدەدات بزانێت ئایا ئەو ژنانەی کاردەکەن جیاوازن لە ڕووی سەربەستییانەوە لەو ژنانەی کە کارناکەن، ئایا ئەو سەربەستییە تەنها پەیوەستە بەکارکردنیانەوە، یان چەند گۆڕاوێکی تری وەکو ئاستی زانستی و ڕۆشنبیری ژن خۆی فاکتەری سەرەکین بۆ ئەو مەبەستە، هەروەها دەیەوێت بزانێت کارکردنی ژن تا چ ڕادەیەك پەیوەندی هەیە بە بەکارهێنانی بەرنامەی ڕێکخستنی خێزان و پیادەکردنی دیموکراسی لەنێوان ژن و مێردو منداڵەکانیان سەبارەت بە بڕیارە خێزانییەکان، جگە لەوانەش ئایا ژن دەتوانێ بەهۆی کارکردنیەوە مافە ڕامیارییەکانیشی پیادەبکات؟.

توێژەر میتودی ڕوپێوی کۆمەڵایەتی (منهج المسح الاجتماعی)و فۆرمی زانیاری (إستمارە استبیانیە)ی بەکارهێناوە بۆ وەرگرتن و شیکردنەوەی زانیارییەکان،و نموونەی توێژینەوەکە لە(٤) ئامادەیی کچان و (٩) بەڕێوەبەرایەتی و فەرمانگەی حکومی قەزای کۆیە وەرگرتووە، کە بریتین لە (١٧٠) ژن لە مامۆستاو فەرمانبەرو کارگوزارو پیشەکانی تر، گشت ئەو ژنانەن کە هاوسەرگیرییان کردووە،و ئامرازەکانی ڕێژەی سەدی و ناوەندی ژمێرەیی بۆ شیکردنەوەی زانیارییەکان بەکارهێناوە.

سەرچاوەکان

بەزمانی عەرەبی:

١. أحمد، حسين عبد الحميد ، بدون سنه الطبع ،علم الاجتماع المرأة، مكتب الجامعى الحديث، القاهرة.
٢. السعداوى، نوال ، ١٩٧٤، الانثى هى الاصل، ط١، المؤسسة العربية للدراسات و النشر، بيروت،.
٣. القصير، مليحه عونى و د. معن خليل عمر ١٩٨٢، المدخل الى علم الاجتماع، وزارة التعليم العالى والبحث العلمى، مطبعة جامعة بغداد،.
٤. محمد، كەژاڵ حسين ، ٢٠٠٧، المرأة وصراع الادوار،رساله ماجستير غير منشورة، مقدمة الى مجلس كليه العلوم الانسانيه، جامعه السليمانيه،.
٥. ميشيل، دينكن ، ١٩٨٠، معجم علم الاجتماع ، ترجمه د. احسان محمد الحسن ، دار الحريه ، بغداد ،.

بەزمانی كوردی:

١. حسين، توانا فەرەيدون ، ٢٠٠٨، هاوبەندی كۆمەڵایەتی لە خێزانی كوردیدا ، نامەی ماستەری بڵێونەكراوه ، پێشكەشكراوه بە ئەنجومەنی زانستی زانستە مرۆڤایەتییەكانی زانكۆی سلێمانی ، بەشی كۆمەڵناسی.
٢. مستەفا، تەلار أحمد ، ٢٠٠٩، دەسەڵاتی بڕیاردان لە خێزانی كوردیدا، نامەی ماستەری بڵاونەكراوه، كۆلیژی زانستە مرۆڤایەتیەكان، زانكۆی سلێمانی.
٣. مەزهەر، ئیسماعیل ، ٢٠٠٨، ژن لەسەردەمی دیموكراسیدا، وەرگێڕانی سۆزان جەمال، چاپی دووەم، چاپخانەی تەوار، سلێمانی .

پێگەی ئەلیكترۆنی:

١.- أثر عمل المرأة خارج البيت ، مؤسسة رسالة الاسلام ، وعلى الموقع الالكتروني:
http://fiqh. islammessage. com/NewsDetails. ٢٠١٤/٧/١٥
aspx?id=

٢.- أبو زيد، عصام عبدالباسط زيدان، ٢٠١٠/٣/٩ ، المؤتمرات الدولية و دعاوى التمكين الاقتصادي للمرأة، ، الموقع الالكتروني التالي: http://www. lahaonline.
htm١٧٩٨٣com/articles/view/ ٥٠٩٢ .

٣.- پێگەی ئەلیكترۆنی: http://www. aklaam. net/index.
-٠١-٠٦-١٨١٤:٢٠١٠php?option=com_content&view=article&id=

١٠٥&Itemid=٤٧-٣٨-٠٨-١٤-١٠-٦٢:٢٠٠٨&catid=٣١-١٥-٢١

بەشی کۆمەڵناسی

فۆرمی ڕاپرسی   توێژەر: م. ی علی جعفر خالد

هاوڵاتی بەڕێز.. .

توێژەر هەڵدەستێت بە ئەنجامدانی توێژینەوەیەك بە ناونیشانی "سەربەخۆیی ئابووری ژنان و پێگەیان لەناو خێزاندا"، کە توێژینەوەیەکی مەیدانییە لە قەزای کۆیە، بە ئامانجی خزمەتکردنی پرۆسەی زانست و برەودان بە توێژینەوەی زانستی، بۆیە تکایە نیشانەی ( ) لە شوێنی گونجاودا دابنێ و پێویست بە ناونووسین ناکات.

تێبینی/ ئەم ڕاپرسیە تەنها ئەو ژنانە دەگرێتەوە، کە هاوسەرگیرییان ئەنجام داوە. لەگەڵ ڕێزدا.

تەوەری یەکەم/ زانیارییە گشتییەکان

١- تەمەن ( ) ساڵ.

٢- ئاستی زانستی: نەخوێندەوار ( ) خوێندەواری هەیە ( ) سەرەتایی ( ) ناوەندی ( ) ئامادەیی ( ) دبلۆم ( ) بەکالۆریۆس ( ) ماستەر ( ) دکتۆرا ( ).

٣- پیشە: ( )

٤- ناوی فەرمانگە: ( )

٥- شوێنی نیشتەجێبوون: شار ( ) قەزا ( ) ناحیە ( ) گوند ( )

٦- جۆری نیشتەجێبوون: موڵك ( ) کرێ ( ) حکومی ( ) هیتر ( )

٧-داهاتت بەپارە چەندە؟ ( )دینار.

تەوەری دووەم/ باری کۆمەڵێیەتی

٨- خێزاندار ( ) جیابووەوە ( ) تاك مردوو( ) هیتر ( )

٩- ژمارەی ئەندامانی خێزان ( ) کوڕ( ) کچ( )

١٠- کەسی تری وەکو باوك و دایکی خۆت یان باوك و دایکی هاوسەرەکەت یان هەر کەسێکی تر لە خێزانەکەتدا لەگەڵتان دەژین؟

١١- لەکاتی چوونە دەرەوەت بۆ کارەکەت منداڵەکانت لەلای کێ دادەنێی؟ تکایە دیاری بکە ( )

تەوەری سێیەم/ باری ئابووری

١٢- هۆکارو پاڵنەری سەرەکی بۆ کارکردنت چی بووە؟ (بە پێی گرنگییان ڕیزیان بکە):

أ- بۆ بەشداریکردن لە بژێوی خێزانەکەم.

ب- بە هۆی نەمانی مێردەکەم و بەخێوکردنی منداڵەکان و بەڕێوەبردنی ماڵەکەم.

ج- بۆ سەربەخۆیی ئابووری خۆم.
د- بۆ سەلماندنی خودی خۆم و پێگەم لە خێزانەکەمدا.
هـ- بۆ کارکردن شانبەشانی پیاوو سەلماندنی ئەو ڕاستییەی، کە ژنیش هیچی لە پیاو کەمتر نییە.
و- بۆ چوونەدەرەوە لە ماڵ و بەسەربردنی کات.
ز- هەر هۆکارو پاڵنەرێکی تر. . .. .
١٣- جگە لە تۆ کەسی تر لە خێزانەکەتدا کاردەکات؟ بەڵێ ( ) نەخێر ( )
١٤-خێزانەکەت داهاتێکی تری وەکو: کرێی خانوو، دوکان، بازرگانی، کشتوکاڵی، یان هەر داهاتێکی تری هەیە؟ بەڵێ( ) نەخێر( )
١٥- لەهەموو ماوەی کارکردنتدا هیچ پارەیەکت بۆ خۆت پاشەکەوت کردووە؟ بەڵێ ( ) نەخێر ( )
١٦- ئایا کارکردنت – دەوام کردنت لە فەرمانگەکەت هیچ کێشەیەکی خێزانی بۆ دروست کردوویت؟ بەڵێ ( ) نەخێر ( ) ئەگەر وەڵێمەکە بەڵێیە ئەو کێشانە چین؟ تکایە بیاننوسە.
١٧- ئەو پارەیەی کە وەریدەگریت چۆن پلانی بۆ دادەنێیت؟
أ- دەیدەم بە پێداویستی سەرەکی خێزانەکەم ( ) ب- دەیدەم بە پێداویستییە سەرەکی و رواڵەتییەکانی ناو ماڵ ( ) ج- بەشێکی بۆ خێزان و بەشێکی لێ پاشەکەوت دەکەم ( ) د- تەنها پێداویستی خۆمی پێ دابین دەکەم ( ) هـ- هاوکاری ماڵی باوکمی پێ دەکەم ( ) و- پلان بۆ ئەوانەی سەرەوە هەمووی دادەڕێژم ( ) ز- هیتر ( ).
تەوەری چوارەم: بڕیاردان و پێگەی کۆمەڵێیەتی
١٨- دەسەڵێتی بڕیاردان لە خێزانەکەتدا زیاتر بەدەست کێیە؟
أ- خۆم ( ) ب- هاوسەرەکەم ( ) ج- خۆم و هاوسەرەکەم ( ) د- خۆم و هاوسەرەکەم و منداڵەکانمان ( )
١٩- کێ بڕیاری کۆنترۆڵکردنی وەچەخستنەوە دەدات؟ أ- خۆم ( ) ب- هاوسەرەکەم ( ) ج- خۆم و هاوسەرەکەم ( )
٢٠- کێ بەرپرسە لە دەستنیشانکردنی شوێن و جۆری جێگای نیشتەجێبوونی خێزانەکەتان؟
أ- خۆم ( ) ب- هاوسەرەکەم ( ) ج- خۆم و هاوسەرەکەم ( ) د- خۆم و هاوسەرەکەم و منداڵەکانمان ( )
٢١- ئایا سەربەستیت لە سەردانی خزم و هاوڕێکانت؟ بەڵێ ( ) نەخێر ( ) تاڕادەیەك ( )
٢٢- ئایا هەست بە جیاوازی خۆت دەکەیت لەگەڵ ئەو ژنانەدا کە کارناکەن؟ بەڵێ ( ) نەخێر ( ) ئەگەر وەڵێمەکە بەڵێیە ئەو جیاوازییانە چییە؟ تکایە بینوسە.
٢٣- بە بۆچوونی تۆ ئەگەر واز لە کارکردن- دەوام کردن بهێنیت کاردانەوەی

هاوسەرەکەت چی دەبێت؟ تکایە بینوسە.
٢٤- ئایا پێت باشە ژنیش لە گشت کایەکانی کارکردن بەشداربێت و یەکسانی خۆی بسەلمێنێت؟ بەڵێ ( ) نەخێر ( ) ئەگەر وەڵێمەکەت نەخێرە بۆچی؟ تکایە بینوسە.
٢٥- بەڕای تۆ سەربەخۆبوونی ئابووری ژن پێگەی لە خێزانەکەیدا بەهێز دەکات؟ بەڵێ ( ) نەخێر ( ) تاڕادەیەك ( )
٢٦- ئایا هاوسەرەکەت هاوکاریت دەکات لە راپەڕاندنی کاروباری ماڵدا؟ بەڵێ ( ) نەخێر ( ) تاڕادەیەك ( )
٢٧- ئایا سەربەستیت لە کڕینی پێداویستەکانی خۆتدا وەکو ژنێك؟ بەڵێ ( ) نەخێر ( ) تاڕادەیەك ( )
٢٨- ئایا هەست دەکەیت کە مافەکانت لەلایەن هاوسەرەکەتەوە سنووردار کراوە؟ بەڵێ ( ) نەخێر ( ) تاڕادەیەك ( )
٢٩- ئەگەر هاوسەرەکەت یان ئەندامانی خێزانەکەت داوات لێ بکەن واز لە کارەکەت بهێنیت ڕازی دەبیت؟بەڵێ ( ) نەخێر( )
٣٠- ئەگەر باری ئابووری خێزانەکەت باشتر ببێت ئایا واز لە کارەکەت دەهێنیت؟ بەڵێ ( ) نەخێر ( )
٣١- پێشنیازی بەڕێزت چییە سەبارەت بە سەربەخۆیبوونی ئابووری ژنان و رۆڵی لە بەهێزکردنی پێگەیان و گەشەپێدانی کۆمەڵگە
٣٢- ئەگەر بتەوێت بچیتە ناو پارتێکی سیاسی دیاریکراوەوە ئایا هاوسەرەکەت رازی دەبێت؟ بەڵێ ( ) نەخێر ( )
٣٣- ئەگەر بتەوێت خۆت بپاڵێویت بۆ نوێنەرایەتیکردنی پەرلەمانی کوردستان، یان پەرلەمانی عێراق ئایا هاوسەرەکەت ڕازی دەبێت؟ بەڵێ ( ) نەخێر ( )
٣٤- ئەگەر بتەوێت بەبێ هاوسەرەکەت سەفەربکەیت بۆ دەرەوەی ولێت بەمەبەستی: حەج، عومرە، خوێندن، گەشتوگوزار، چارەسەری نەخۆشی. ئایا ئەو ڕازی دەبێت؟ بەڵێ ( ) نەخێر ( ) زۆر سوپاس بۆ وەڵێمدانەوەتان

خلاصة البحث

الاستقلال الاقتصادي للمرأة و مكانتها داخل أسرتها

دراسة سوسيولوجية ميدانية في قضا و كويسنجق

يهدف هذا البحث الى معرفة العلاقة بين الاستقلال الاقتصادي للمرأة ومكانتها داخل أسرتها، فيما يخص مساهمتها في أتخاذ القرارات الاسرية ، التي لها أهميتها في تحقيق أرادتها في المجالات المختلفة للحياة، حيث أن تقدم المجتمع مرتبط بتأثير القرارات التي يتخذها أفراده في المؤسسات والبنى الاجتماعية المختلفة، هذه القرارات هي نتيجة تنشئة الفرد وثقافته في مجريات الحياة.

أن أهمية هذا البحث تكمن في السعى لمعرفة هل أن المرأة العاملة تختلف فيما يخص حريتها عن التي لاتعمل وليس لديها مورد مالي؟، وهل هذه الحرية نتيجة عملها ومورددها والمساهمة في معيشة أسرتها؟. أم بسبب المستوى الدراسي وثقافتها ؟ ويهدف هذا البحث أيضا الى معرفة هل أن عمل المرأة لها علاقة بممارسة برنامج تنظيم الاسرة ومحدودية عدد أطفالها؟ وممارسة النظام الديمقراطي فيما بين الرجل والمرأة وأطفالهما في بعض القرارات الخاصة بالاسرة؟ ، وهل أن المرأة العاملة تستطيع ممارسة حقها السياسي فيما يخص مشاركتها في حزب سياسي معين، وترشيح نفسها الى برلمان كورستان أم برلمان العراق ؟.

قام الباحث بأستخدام منهج المسح الاجتماعي والاستمارة الاستبيانية لجمع المعلومات من مجتمع البحث وتصنيفها وتحليلها، وتم أخذ عينة من أربع اعداديات البنات من المدرسات والاداريين، ومن تسع من الدوائر والمؤسسات الحكومية داخل قضا و كويسنجق من الموظفات والخدمة، وأن جميعهن تزوجن وعددهن (١٧٠) مبحوثة، وتم أستخدام النسب المئوية والمعدل الحسابي لتحليل المعلومات المأخوذة.

The independence of woman's economy and her role within her family

Sociological field research in the district of Koya

This research is aimed to connect the relation between the independence of woman's economically and her role inside her family about her decisions she takes in different sides in life. As far as the independence in society linked to the effects of every family members decision.

The importance of this research is to know how the woman who is working is different, in using her freedom, from that one who is not working and she did not has any independence economy. Is this freedom comes from her income which helped her life and shared with her family? Or it comes by her education level she has?

Also this research aimed how woman's job affects her decision about family planning and limiting her children number? How could she share with her husband to let their children decide with them in the most of family decisions? Did worked woman able to exercise her political right and choose a party then candidate herself for parliament? Either Kurdistan parliament or Iraqi parliament?

The sociologist used (Social Survey Method) and questioner form to make it more practical, he chose (4) high school for girls, and (9) offices and government organizations, in the district of Koya, they are (170) members, including female teachers, administrator, servants and others. All of them are married. Also he used percentage proportion for this survey.

The argument about the targets of this survey

1- The first aim, the relation between the independence of worked woman's economically to her Role inside her family, most of them answered with (Yes) about the positive link between them (61.17/104%) as it shows in the box number 30.

2- The second aim, about if a worker woman's got more freedom than those are not worked? Most of the answers were positive and said (Yes) we are more independent.

3- The third a worker woman's freedom is related to her income? Or there are other effects like educational or cultivation level she has? The most answers were positive and said (Yes), but their job is in the secondary point, not the main.

4- The forth aim, if woman is working, does it affect children's upbringing? (65) Of them about (38.23%) answered (Yes), that is because of having limited nurseries and kindergartens in Koya, but (97) of them about (57.5%) answered (No) and their children are good, while (8) of them (4.7%) refused to answer.

5- The fifth aim, if a woman is working, does it affects her family planning program? The answers were a quarter of families in the society contains (4) members, husband, wife, and two children about (25.29/43%).But those families which contains (3) members, husband, wife, and a child, are (36) families (21.17%). So that shows the family planning in used.

6- The sixth aim in this research, is the men who are got more than a wife, could find in the families that the woman is working, or those whom are not working? The answers were (14) out of (170) members only; the husband married more than a wife about (8.23%)

7- The seventh aim about if a woman is working can he has democratic right in her family? Means ‹can she listen to her children about family decisions? The answers were; (107) of them about (62.94%) said we are deciding with their husband only; not their children. (22) of them (12.94%) said (Yes) we are listening to them especially if they want moving to a new quarter . this means there is

a democratic planning inside the family is came out of a woman's working and her educational level.

8- The last aim, if she has right to work in any political party,can she candidate herself for parliament? Most of them (72.35/123%) answered that their husband did not allowed them for this situation ، while (33) of them about (19.41%) answered with (Yes) means they are free if they want. (55.88/95%) answered with (Yes) for those who can candidate herself either for Kurdistan parliament or Iraqi parliament. (32.35/55%) answered with (No). While (11.76/20%) refused to answer.

According to the sociologist point of view that the husband does not allowed his wife to contact with any political party, at the same time it will be fine if she candidate herself for parliament, that is because the income of the member of parliament is about to equal to the income of minister. But about what are related to if they can travel alone to abroad, (113) of them (66.67%) said (Yes) if this travel will be for religious points like (Haaj and Ummra) or just for health problems. Also the sociologist found that the permission to travel alone in this case came out of pettiness and sympathy from the husbands not as it is very simple right for everyone to go alone and come back like others do.